

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL DIŞLANMA
DÜZEYLERİ İLE GELECEK BEKLENTİLERİ VE
AFFETME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Sena GÜLTEKİN

İstanbul
Şubat- 2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL DIŞLANMA
DÜZEYLERİ İLE GELECEK BEKLENTİLERİ VE
AFFETME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif Sena GÜLTEKİN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İbrahim TAŞ

İstanbul
Şubat- 2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. İbrahim TAŞ

Üye Doç. Dr. Mustafa ÖZGENEL

Üye Dr. Öğr. Üyesi Besra TAŞ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Metin TOPRAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Lise Öğrencilerinde Sosyal Dışlanma Düzeyleri ile Gelecek Beklentileri ve Affetme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Elif Sena GÜLTEKİN

ÖN SÖZ

Desteğini, ilgisini, zamanını ve sevgisini bize adanmış canım babama, kendi güçlü duruşuyla hayata karşı beni de dimdik kılan aslan anneme, beni yaşadığım her ümitsizlikte tekrar motive eden sevgili eşime, bu zamana kadar beni hem akademik hem de insani olarak eğiten değerli danışmanım İbrahim TAŞ'a, ders döneminde yazdığım her yazıyı en küçük ayrıntısına kadar inceleyerek, noktalama işareti ve sayfanın şekliyle ilgili bana yeni bir boyut kazandıran kıymetli hocam Mustafa ÖZGENEL'e ve öğretmen olmama vesile olan ilk öğretmenim Serpil ÖZGER'e sonsuz teşekkür ederim.

Elif Sena GÜLTEKİN

İstanbul/ 2022

ÖZET
LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL DIŞLANMA
DÜZEYLERİ İLE GELECEK BEKLENTİLERİ VE
AFFETME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

Elif Sena GÜLTEKİN
Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim TAŞ
Şubat-2022, 67 Sayfa

Bu çalışmada lise öğrencilerinde sosyal dışlanma ile gelecek beklentileri ve affetme becerileri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı ise bu değişkenlerin cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığının incelenmesidir.

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ili Anadolu ve Avrupa Yakası'nda belirlenen farklı özelliklerde belirlenen (anadolu imamhatip lisesi, mesleki ve teknik anadolu lisesi gibi) liselerde 9. 10. 11. ve 12. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler arasından seçilen 363 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada öğrencilerin cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi bilgilerine ulaşabilmek için demografik bilgi formu kullanılmıştır. Sosyal dışlanma düzeylerinin araştırılması için Gilman (2013) tarafından geliştirilen ve Mercan (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği, gelecek beklentilerinin araştırılması için Mc Whirter (2008) tarafından geliştirilen, Tuncer (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ergenler İçin Gelecek Beklentileri Ölçeği, affetme becerilerinin araştırılması için ise Asıcı ve Karaca'nın geliştirdiği 21 maddelik Ergenler İçin Affetme Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 21 paket programında Bağımsız Gruplar t-testi, ANOVA, Post Hoc, Pearson Çarpım Korelasyon Analizi, Çoklu Regresyon kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda görmezden gelinme ile affetme becerileri arasında pozitif yönlü, dışlanma ve görmezden gelinme ile gelecek beklentileri arasında negatif yönlü ilişkiler bulunmuş ancak affetme ile gelecek beklentileri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Sosyal dışlanma, gelecek beklentisi ve affetme ile cinsiyet faktörü incelendiğinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Okul türü faktörüne göre yapılan analizler sonucunda dışlanma ve görmezden gelinme alt boyutları ile arasında anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gelecek beklentileri ve affetme becerileri ile okul türü arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Son olarak sınıf düzeyi ile sosyal dışlanma ve affetme arasında anlamlı farklılıklar olduğu ancak gelecek beklentileri ve görmezden gelinme ile arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu veriler, alanyazın taraması yapılarak tartışılmış bu sonuçlara göre gelecek araştırmalara ve uygulayıcılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Sosyal Dışlanma, Gelecek Beklentileri, Affetme Becerileri.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL EXCLUSION, FUTURE EXPECTATIONS AND FORGIVING SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Elif Sena GÜLTEKİN

Master's, Guidance and Psychological Counseling

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Ibrahim TAS

February-2022, 67 Pages

In this study, the relationship between social exclusion, future expectations and forgiveness skills of high school students was investigated. Another aim of the study is to examine whether there is a significant relationship between these variables in terms of gender, school type and grade level variables.

The sample of the study consists of 363 students selected from 9th, 10th, 11th and 12th grades in high schools (such as Anatolian Imam Hatip High School, Vocational and Technical Anatolian High School) with different characteristics determined in the Anatolian and European Sides of Istanbul. In the research, demographic information form was used to reach the students' gender, school type and grade level information. The Social Exclusion Scale for Adolescents, developed by Gilman (2013) and adapted into Turkish by Mercan (2016) to investigate the levels of social exclusion, was developed by Mc Whirter (2008) to investigate their future expectations and adapted into Turkish by Tuncer (2011). The Future Expectations Scale, and the 21-item Forgiveness Scale for Adolescents developed by Asıcı and Karaca were used to investigate forgiveness skills. The data obtained from the scales were analyzed using the Independent Groups t-test, ANOVA, Post Hoc, Pearson Product Correlation Analysis, Multiple Regression in the SPSS 21 package program.

As a result of the research, a positive relationship was found between sub-dimension and forgiveness skills, a negative relationship between social exclusion and future expectations, and no significant relationship between forgiveness and future expectations. When the social exclusion and gender factor were examined, it was no significant difference between the social exclusion, future expectations forgiveness.

As a result of the analyzes made according to the school type factor, it was concluded that there was a significant difference between the social exclusion sub-dimensions. There was no significant relationship between future expectations and forgiveness and school type. Finally, it was concluded that there was a significant difference between class level and social exclusion, but no significant difference between future expectations and forgiveness. These obtained data were discussed by reviewing the literature, and according to these results, suggestions for future research and practitioners were presented.

Keywords: Adolescence, Social Exclusion, Future Expectations, Forgiveness Skills.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.6. Tanımlar.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	7
2.1. Ergenlik Ve Ait Olma İhtiyacı.....	7
2.2. Sosyal Dışlanma.....	9
2.2.1. Sosyal Dışlanma İle İlgili Kuramlar.....	11
2.2.1.1. Sosyal Acı Kuramı.....	11
2.2.1.2. Sosyal İzleme Sistemi Ve Sosyometre Kuramı.....	11
2.2.2. Ergenlerde Sosyal Dışlanma İle İlgili Araştırmalar.....	12
2.3. Gelecek Beklentileri.....	14
2.3.1. Ekonomik Etmenler.....	15
2.3.2. Sosyal Etmenler.....	16
2.3.3. İdeolojik Etmenler.....	16
2.3.4. Kültürel Etmenler.....	16
2.3.4. Çevresel Etmenler.....	16

2.3.5. Ergenlerde Gelecek Beklentileri İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	16
2.4. Affetme.....	18
2.4.1. Ergenlerde Affetme Kavramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	24
3.1. Araştırmanın Modeli.....	24
3.2. Evren Ve Örneklem.....	24
3.3. Veri Toplama Araçları.....	24
3.4. Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği.....	24
3.5. Ergenler İçin Gelecek Beklentileri Ölçeği.....	25
3.6. Ergenler İçin Affetme Ölçeği.....	25
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	26
4.1. Frekans Analizi.....	26
4.2. Birinci Alt Amaca Yönelik Bulgular.....	27
4.3. İkinci Alt Amaca Yönelik Bulgular.....	28
4.4. Üçüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular.....	30
4.5. Dördüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular.....	32
4.6. Beşinci Alt Amaca Yönelik Bulgular.....	33
BEŞİNCİ BÖLÜM	36
SONUÇ, TARTIŞMA.....	36
5.1. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri, Gelecek Beklentileri Ve Affetme Becerileri Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	36
5.1.1. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	36
5.1.2. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Gelecek Beklentileri Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	36
5.1.3. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Affetme Düzeyleri Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	37

5.2. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri, Gelecek Beklentileri Ve Affetme Becerileri Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	37
5.2.1. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	38
5.2.2. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Gelecek Beklentileri Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	38
5.2.3. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Affetme Düzeyleri Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	39
5.3. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri, Gelecek Beklentileri Ve Affetme Becerileri Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	39
5.3.1. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	39
5.3.2. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Gelecek Beklentileri Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	40
5.3.3. Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Affetme Becerileri Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?.....	40
5.4.Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma, Affetme Becerileri Ile Gelecek Beklentileri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?.....	41
5.5.Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Düzeyleri, Gelecek Beklentileri Ve Affetme Becerilerini Yordamakta Mıdır?.....	41
ÖNERİLER	42
KAYNAKÇA	43
ÖZGEÇMİŞ.....	51

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1: Cinsiyet Dağılımına Yönelik Frekans Analizi Sonuçları.....	26
Tablo 4.2: Eğitim Dağılımına Yönelik Frekans Analizi Sonuçları.....	26
Tablo 4.3: Sınıf Dağılımına Yönelik Frekans Analizi Sonuçları.....	27
Tablo 4.4: Sosyal Dışlanma Alt Boyutları ile Cinsiyet Faktörü Arasındaki Bağımsız T-Testi Analizi.....	27
Tablo 4.5: Gelecek Beklentileri ile Cinsiyet Faktörü Arasındaki Bağımsız T- Testi Analizi.....	28
Tablo 4.6: Affetme ile Cinsiyet Faktörü Arasındaki Bağımsız T- Testi Analizi.....	28
Tablo 4.7: Sosyal Dışlanma Dışlanma Alt Boyutu ile Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	29
Tablo 4.8: Sosyal Dışlanma Görmezden Gelinme Alt Boyutu ile Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	29
Tablo 4.9: Gelecek Beklentileri Toplam Puanı ile Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	30
Tablo 4.10: Affetme Becerileri Toplam Puanı İle Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	30
Tablo 4.11: Sosyal Dışlanma- Dışlanma Alt Boyutu İle Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	31
Tablo 4.12: Sosyal Dışlanma Görmezden Gelinme Alt Boyutu İle Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	31
Tablo 4.13: Gelecek Beklentileri Toplam Puanı ile Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	32
Tablo 4.14: Affetme Becerileri Toplam Puanı İle Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi.....	32
Tablo 4.15: Sosyal Dışlanma Alt Boyutları, Gelecek Beklentileri ve Affetme Düzeyleri Arasındaki Korelasyon Analizi.....	33
Tablo 4.16: Dışlanma Alt Boyutu Düzeylerini, Gelecek Beklentileri ve Affetme Becerilerinin Yordayıp Yordamadığına Dair Regresyon Analizi.....	34
Tablo 4.17: Görmezden Gelinme Alt Boyutu Düzeylerini, Gelecek Beklentileri ve Affetme Becerilerinin Yordayıp Yordamadığına Dair Regresyon Analizi.....	35

KISALTMALAR

SD: Sosyal Dışlanma

GB: Gelecek Beklentileri

AF: Affetme

TDK: Türk Dil Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Temel gereksinimlerden biri olan ait olma duygusu, bireyin hayatını devam ettirebilmesi için önemli bir yere sahiptir. Bir gruba ait olduğunu hisseden birey hem yaşadığı an içerisinde mutlu olacak hem de gelecekte kendini nerede gördüğü bu duyguya bağlı olarak şekillenecektir (Koçyiğit, 2014: 14-16). Tüm yaşamı süresince ait olma ihtiyacı devam eden birey, bu ihtiyacını tatmin edebilmek için sürekli bir arayış halindedir. Bu arayış olumlu sonuçlanmadığında bireyin hayatında bazı olumsuz değişikliklere yol açmaktadır. Kendini toplumdaki ve çevresinden soyutlamanın ilk adımlarını atan bireyin, sosyal dışlanmanın ilk aşamasında olduğu düşünülebilir (Kalaycı, 2007: 51). Bu bağlamda bireyin bir yere ait olamadığı tanımını karşılayan sosyal dışlanma kavramından bahsetmek mümkündür.

Sosyal dışlanma kavramının birçok yönü olmasından dolayı yapılan tanımlar da bu çerçevede çeşitlenmektedir. Yoksulluk sebebiyle ekonomik haklardan faydalanamama ya da toplumda kabul görmeme durumu da sosyal dışlanmanın bir tanımı olarak varsayılabılır ancak bu araştırmaya konu alınan sosyal dışlanma kavramı henüz ekonomik hayatın içerisine girmemiş okul çağındaki çocukları kapsadığı için bireyin herhangi bir şekilde topluma katılamaması ya da bununla ilgili yetersizliğinin olması olarak tanımlamak daha doğru olacaktır (Lapeyre, 2001'den akt. Kalaycı, 2007: 51). Bir başka araştırmadaki tanıma göre bireyin maruz kaldığı sözel ya da psikolojik olan tüm saldırılar, bununla birlikte bireyi korkutan, ona zarar veren veya üzen her türlü davranış da sosyal dışlanmanın kapsamındadır (Williams vd., 2005: 2).

Yapılan bir başka araştırmada sosyal dışlanma, bireyin reddedilmesi, gruptan dışlanması ya da fark dahi edilmemesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dışlanma durumu yalnızca insanlar arasında değil, sürü halindeki hayvanlar arasında da görülmektedir. Güçsüz, zayıf ve iş görmez hale gelmiş hayvan artık sürüde istenmez, dışlanır. Bu durumun 2 boyutlu sonucu olduğundan bahsedilebilir. Sürünün geleceği açısından olumlu sonuçları mevcutken, hasta hayvan için kaçınılmaz bir şekilde ölümü hazırlamaktadır. Dolayısıyla dışlanan hayvan ya ölümü bekleyecek ya da kendini bir başka gruba dahil etmek için çaba gösterecektir (Büyükcebeci, 2017: 54).

İnsanlar arası dışlanmanın da birden çok sonucu olabileceğinden bahsedilebilir. Dışlanan birey, ya yeniden bir şekilde bu gruba dahil olacak veya başka bir gruba üye olacak ya da birçok alanda yetersizlik hissetmeye başlayarak kendini depresyonun kollarında bulacaktır (Büyükcebeci, 2017: 54-55).

Sosyal dışlanmanın yaşandığı durumlar incelendiğinde, dışlanmış bireylerin bazı özellikleri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre engelli bireyler, uzun süredir işsiz olanlar, yaşlılar, kardeş sayısı çok fazla olan ya da bakmakla yükümlü olunan bireylerin fazla olduğu aileler, göçmen gruplar, çocuk esirgeme gibi bakım kurumlarında yaşayanlar, sosyoekonomik düzeyleri düşük olan aileler vb. olarak gruplamalar yapılabilir. Bu bağlamda incelenen gruplar arasındaki ortak özellikler incelendiğinde, çevreyle kaynaşma açısından yetersizliği olan ya da kendini yetersiz hisseden bireylerin toplumdan dışlanma olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir (Gökbayrak, 2005: 16). Ancak yapılan bu tanımlama kuramsal çerçevede yetersiz kalmaktadır. Çünkü tüm bu sınıflamalar dışında olup, yeterli ekonomik ve sosyal güce sahip olduğu halde toplumdan dışlanmış ya da kendini dışlanmış hisseden bireyler bulunmaktadır. Buna göre sosyal dışlanma durumunu etkileyen faktörler; çevresel, bireysel ve iki faktörün de var olduğu durumlar olarak gruplanabilir.

Çevresel faktörler adı altında bireyin sosyoekonomik düzeyi, yaşam standartları ve çevresindeki bireyler ve onların kabullenme düzeyi vb. yer alırken, bireysel faktörler adı altında bireyin kendini kabul etme ve topluma ait hissetme düzeylerinin vb. yer aldığı düşünülebilir. İki faktörün de varlığını sürdürdüğü durumlar en tehlikelisi olarak tanımlanmakta ve bireyleri daha fazla etkileyeceği düşünülmektedir (Kalaycı, 2007: 25). Tüm bu tanımlara rağmen yapılan araştırmalarda genelgeçer bir açıklamaya rastlanmamakla birlikte, sosyal dışlanmayı tam olarak kapsayan bir tanımın yapılamadığı da belirtilmektedir (Kandemir, 2011: 2).

Yaşanan bu dışlanma durumunun hem birey açısından hem de topluma yansıma açısından bazı kaçınılmaz sonuçları vardır. Bu sonuçlar incelendiğinde bireysel sonuçlar başlığı altında bireyin kendisini çevresine ait hissetmemesi, çaresizlik hissetmesi, kendini işe yaramaz hissetmesi ve ortama ayak uydurmada sıkıntı yaşaması şeklinde sıralanabilir. Bireyin, yaşamını devam ettirdiği bu ortamdan dışlanması, onun için “ölüm cezası” sayılacak kadar ciddi bir problemdir (Williams vd., 2005: 2). Bu denli hayati önem taşıyan dışlanma kavramı sonrasında bireyin gelecekte ne beklediği de merak konusudur. Bu bağlamda gelecek beklentisi kavramının tanımı aşağıda açıklanmıştır.

Beklenti kavramı bireyin gelecekte gerçekleşmesini beklediği şey olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Bu tanıma bağlı olarak bireyin gelecek beklentisiyle gelecek yaşamları arasında bir bağlantı olabileceği düşünüldüğünde (Tuncer, 2011) araştırmanın konusu kapsamında ilişki olabileceği ile ilgili düşünce doğmaktadır. Yapılan bazı araştırmalarda gelecek beklentilerinin ileriki yaşamda birçok alanı etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır (Tuncer, 2011; Şimşek, 2012; Uluçay vd., 2014). Gelecek beklentilerine göre şekil alan birçok alanın olduğu araştırmalarla göz önüne serildiğinden (Selek Şahin, 2021; Aktaş, 2016), sosyal dışlanmada olduğu gibi affetme becerilerinin de etkilenebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda affetme kavramının tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Affetme kavramı, tüm duyguların olduğu gibi her bireyin hayatında az ya da çok yer almaktadır.

Yaşanılan olumsuz bir durumda, kimi insan karşısındaki insanı hayatından çıkarmayı seçer, kimi insan hata yapandan intikam almak üzere hiçbir şey olmamış gibi hayatına devam eder, kimi insan da affeder ve hayatına mutlu bir şekilde devam eder (McCullough, vd., 2000: 9). Affetmenin alt boyutlarına bakıldığında bireyin kendisini affetmesi, bir başkasını affetme, etnik grupların birbirini affetmesi, toplulukların birbirini affetmesi ve ulusların birbirini affetmesi olarak 5 grupta incelenmektedir. Araştırmanın konusuna dahil edilen affetme durumu ise bir başkasını affetme alt boyuttur (Hepp-Dax, 1996'dan akt., Taysi, 2007).

Affetme kavramı uzun yıllar boyunca dini boyutta ele alındığı için literatürdeki kişilerarası affetme durumu son 10 yıldır incelenmeye başlanmıştır (Taysi, 2007). Bu sebeple affetme kavramıyla ilgili literatürde büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bu bağlamda belirlenen araştırma konusunun literatürdeki bu boşluğa katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın cümlesi “liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma durumları ile, gelecek beklentileri ve affetme becerileri arasında bir ilişki var mıdır?” olarak belirlenmiştir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri ile gelecek beklentileri ve affetme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın alt amaçları aşağıda belirtilmiştir.

1.2.1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerileri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

1a. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

1b. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

1c. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin affetme düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

1.2.2. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerileri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

2a. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

2b. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

2c. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin affetme düzeyleri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

1.2.3. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerileri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

3a. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

3b. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

3c. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin affetme becerileri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

1.2.4. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma, affetme becerileri ile gelecek beklentileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2.5. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerilerini yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Gelişen ve ilerleyen teknolojiyle birlikte ergenler arasında kendileri gibi olmayanları dışlama ve onları yok sayma gibi durumlar gözlemlenmektedir. Akranları dahil olmak üzere toplumda kabul görmeye ihtiyaç duyan ergenlerin böyle bir durumla karşılaşmalarının hayatlarını etkileyebileceği düşünülmektedir (Büyükcebeci, 2017).

Ergenlik dönemi incelendiğinde hayata atılmanın ilk adımlarının atıldığı, kişilik oluşumunun tamamlanması gibi dönüm noktalarının bulunması, yaşanacak her türlü olumlu ya da olumsuz durumun da bu döneme etki edeceği düşünülebilir. Ergen bireyin her dönem olduğu gibi bu dönemde de yerine getirmesi gereken bazı görevler bulunmaktadır. Bunlardan biri de akranlarıyla yeni ve uygun ilişkiler geliştirmesidir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2017: 232). Bu görevini yerine getiremeyen bireyin dışlanmış olabileceği düşünülebilir. Dışlanma kavramı ise 3 başlıkta toplanmaktadır: Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve reddedilme (Williams, vd., 2005: 11). Araştırmanın konusu olan sosyal dışlanmanın bireyin toplumda yer bulamaması olarak tanımlanması mümkündür (Williams vd., 2005: 2). Sosyal dışlanmanın ergen hayatına etki ettiği göz önünde bulundurulduğunda (Yegül, 2020; Işık, 2019; Öztosun, 2018), bireyin gelecek beklentilerinin ve affetme becerilerinin ne düzeyde etkilendiği merak konusudur.

Gelecek beklentileri kavramı, bireyin gelecekte ne beklediği olarak tanımlanabilir ve yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum gibi değişkenlerden etkilenebileceği belirtilmektedir (Seigner, 2003: 4).

Affetme kavramı ise, bağışlama (TDK, 2011) ya da bireyin olumsuz duygularından olumlu duygulara geçiş yapması olarak tanımlanmaktadır (North, 1987: 502). Affetmenin insan psikolojisi üzerine etkileri bilinmektedir (Toussaint ve Webb, 2005: 355). Dolayısıyla sosyal dışlanma, gelecek beklentisi ve affetme kavramları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı merak konusu olmuştur. Aynı zamanda bu araştırmanın pandemi döneminde gerçekleştirilmiş olması sebebiyle insanların evlerde daha fazla vakit geçirmesi, sosyalleşmenin azalması gibi durumların yaşanması, bu değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığı ile ilgili merak uyandırmaktadır. Ancak alanyazın tarandığında bahsedilen 3 değişkenle ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple yapılan çalışma ilk ve tek olma özelliğine sahiptir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin kullanılan ölçeklere samimi ve tarafsız yanıt verdiği aynı zamanda bu ölçeklerin geçerli ve güvenilir oldukları varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın yapılacağı gruba İstanbul ili Anadolu ve Avrupa Yakası'nda belirlenen farklı özellikteki (anadolu lisesi, anadolu imam hatip lisesi ve mesleki ve teknik anadolu lisesi) liselerde 9. 10. 11. ve 12. sınıflarda eğitim gören öğrenciler dahil edilmiştir. Bu sebeple araştırmanın sonucu benzer koşullarda eğitim gören öğrencilerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

1. **Sosyal Dışlanma:** Bireyin toplum tarafından sosyal bütünleşmesinin engellenerek her türlü hakkından mahrum bırakılması olarak tanımlanabilir (Çakır, 2002).
2. **Gelecek Beklentisi:** Bireyin kendini gelecekte nerede, kimlerle, nasıl ve ne şekilde hayal ettiği ve bu bağlamda kendinden, çevresinden ve yaşamdan ne talep ettiğidir (İkizoğlu, Dölek & Çiftçi, 2007).
3. **Affetme:** Bireyin olumsuz deneyimler yaşadığı kişiye ya da duruma karşı öfke, intikam vb. olumsuz duygularından vazgeçip yerine olumlu duygular beslemeye başlamasıdır (Taysi, 2007).

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ANALİZİ

2.1. Ergenlik ve Ait Olma İhtiyacı

Ergenlik dönemi bireyin hayatında kişilik gelişiminde rolü büyük olan bununla birlikte yetişkin olma yönünde birçok becerinin de kazanıldığı bir evredir. Bu dönemin gelişim evreleri içerisinde en önemli aşamalardan biri olduğu söylenebilir (Balta, 2021). Yapılan araştırmalarda ergenlik dönemi ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar olduğu, genel itibariyle ise fiziksel gelişim ve duygusal gelişim üzerine durulduğu görülmektedir. Ancak en yoğun çalışmaların fiziksel gelişim üzerinde toplandığı söylenebilir. Geçmiş dönem araştırmalarında çocukluk döneminden ergenlik dönemine geçişte ihtiyaçlar ve yaşam koşulları bakımından yetişkinlik dönemi ile benzer özellikler gösterirken, güncel çalışmalarda ergenlik döneminin ihtiyaçlarının farklı açıklandığı görülmektedir (Koç, 2004: 233). Bu açıklamaya göre geçmiş dönemlerde, ergenlik dönemine denk gelen çağda farklı gelişmeler beklenirken, günümüzde daha farklı gelişmelerin beklendiği söylenebilir. Örneğin önceki dönemlerde ergenlik dönemindeki bireyden, iş bulması, çalışması ve para kazanması beklenirken, günümüzde yine aynı bireyden okulunu tamamlaması, derslerine odaklanması gibi sorumluluklar beklendiği söylenebilir. Dönem olarak incelendiğinde birey artık çocukluk dönemini geride bırakmış ve ailesinden bağımsız bir şekilde hayatını devam ettirme becerilerini kazanmaya başlamıştır (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2017: 231). Bu dönemde gerekli desteği göremeyen bireyin yetişkinlik döneminde bocalayacağı ve bazı problem yaşayabileceği düşünülebilir.

Yapılan araştırmalarda ergenlik döneminin 3 dönemde toplandığı görülmektedir. Bunlar, 11-15 yaş arası kapsayan ergenliğin başları, 14-17 yaşlarını kapsayan ergenliğin ortaları ve 16-21 yaşlarını kapsayan ergenliğin sonları olarak adlandırılmaktadır. Bahsedilen yaş aralıklarının bazı etkenlere göre (kişi, çevre vb.) değişiklik gösterebileceği söylenmektedir. Buna göre yukarıda verilen bilgilere göre ergenlik dönemi yaş aralığının 11-21 yaşlarını kapsadığı görülmektedir ancak diğer çalışmalarda bu aralığın 10-24 olduğu görülmektedir (Sawyer vd.'den akt., Yılmaz, 2010: 5). Bazı araştırmalarda ergenlik ve gençlik kavramı aynı anlamda kullanılsa da, esasen birbirlerinden farklı terimlerdir (Koç, 2004: 234).

11-15 yaş aralığını kapsayan ilk ergenlik döneminde bireyin fiziksel anlamda yoğun değişime uğradığı, bunlara uyum sağlamaya çalışırken kendi içerisinde önemli çatışmalar yaşadığı görülmektedir (Songül, 2019: 32). Ayrıca bu dönem içerisinde bireyin artık çocukluk çağından çıkarak zihinsel gelişim alanında “büyüdüğü”, olgunlaştığı söylenebilir. Yukarıda bahsedilen fiziksel değişimlerin bireyin kendi içerisinde yoğun stres kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Yaşanılan bu dönemde bireyin yanında bulunan aile bireyleri ya da diğer çevresinin tutumlarının karakter gelişimi üzerinde doğrudan etkili olduğu söylenebilir. Buna göre etrafında ergen bireyi anlayan, yaşadığı değişimler konusunda ona destek olan kişilerin olması, onu olası çatışmalardan koruyacak ve içe kapanmasını önleyecektir (Altun, 2021: 11).

Ergenliğin ikinci dönemi olan orta ergenlik döneminde birey aileden uzaklaşma isteği içerisinde yer almaktadır. Eğer bu isteği aile içerisinde onaylanmaz desteklenmez ise ilişkilerde bazı problemlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bağımsız olma isteği dışında bireyin içinde yaşadığı değişikliklerden bazıları da bireyselleşme, kendi başına karar verme yaşlılarıyla daha fazla vakit geçirme isteği olarak sıralanabilir. Bu isteklerin özellikle orta ergenlik döneminde yoğun olarak yaşandığı söylenebilir (Songül, 2019: 32). Bu dönemde birey kendi kültürü içerisinde bir uyum yakalamaya çalışmaktadır. Ancak bir sebeple bunu gerçekleştiremeyen bireylerde çeşitli bunalımların, içe kapanmaların olması kaçınılmazdır. Tam tersi düşünüldüğünde, topluma ayak uydurabilmiş, gerekleri yerine getirebilmiş bireylerin ise bu dönemi başarıyla tamamlayarak, kendi kimliğini bulma yolunda emin adımlarla ilerleyeceği bilinmektedir (Geçtan, 1998: 42).

16-21 yaş dönemini kapsayan son ergenlik ya da diğer bir deyişle geç ergenlik döneminde bireyin karakter ya da kimlik oluşumunun bu dönemde kararlı bir hal aldığı, önceki dönemlerde yaşadığı fiziksel ya da cinsel kaygılarının bu dönemde artık gündemde olmadığı söylenebilir. Her döneme ait kritik durumun geç ergenlik döneminde kimlik oluşumu olduğu görülmektedir. Birey artık bağımsızlığını kazanarak bir meslek edinme çabası içindedir. Kendine uygun meslek seçme kaygısı dışında eş seçme, romantik ilişkileri istikrarlı bir şekilde devam ettirmeye çalışmak da bu dönemin kritikleri arasındadır (Yılmaz, 2020: 6; Songül, 2019: 33).

Ergenlik döneminde değişime uğrayan alanlardan birisi olan duygusal gelişim incelendiğinde, bireylerin istek ve ihtiyaçlarında çeşitli dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Bu dalgalanmalar, aşırı heyecanlanma, hayal kurma, çekingenlik durumu, aşık olma vb. olarak sıralanabilir. Bahsedilen bu dalgalanmalar bireyin kabul edilme düzeyi gibi değişkenlere göre farklılık göstermektedir (Koç, 2004: 235). Gerek ergenlik döneminde gerekse yaşamın tamamında birey ait olma ihtiyacı içerisindedir (Maslow, 1968:3). Bununla birlikte Havighurst (1972)' un ergenliğin tamamlanmasında gerçekleştirilmesi gereken 8 görev içerisinde ergen bireyin yaşlılarıyla olumlu ilişki kurabilme ihtiyacından da bahsedilmektedir (Havighurst, 1972'den akt. İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2017: 231-232).

Bu bilgilerin ışığında ergenin çevresiyle olumlu ilişkiler kurmasının önemi açıkça görülmektedir. Bahsedilen bu ihtiyaçlar karşılanmadığında ne olabileceği ya da bireyin dışlanmasının, ait olamamasının ya da olumlu ilişki kuramamasının ne gibi sonuçları olacağı merak konusu olmaktadır.

2.2. Sosyal Dışlanma

Yapılan birçok çalışmada sosyal dışlanma kavramının yetişkinler üzerinde araştırılması sebebiyle kavramın tanımı birçok kaynakta ekonomi bağlantılı olarak açıklanmaktadır (Demirler, 2020; Çomuk, 2018; Doğan, 2018). Ancak bu araştırmaya konu edinilen sosyal dışlanma ergenler arası yaşanan yaşlıların belli özelliklere göre yok sayılma, reddedilme ya da fark edilmeme durumunu kapsamaktadır.

Williams (2005: 1), bireyin sosyal bir varlık olduğunu dolayısıyla hem ruhsal hem de fiziksel her türlü ihtiyacını karşılayabilmek için sosyalleşmeye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi düşünüldüğünde, bireyin genel ihtiyaçları (fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyaçları) karşılandıktan sonra ortaya çıkan diğer bir ihtiyaç da kabul görme, ait olma ihtiyacıdır (Omay, 2010: 233). Bu bağlamda bireyin sosyalleşmesinin, hayatını devam ettirmek için oldukça önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Temel ihtiyaçlardan biri olduğu açıklanmış olan ait olma ihtiyacı karşılanmadığında bireyin hayatında bazı aksamalara yol açmaktadır. Kendini bir gruba ait hissetmeyen birey, yalnızlığın kollarına sürüklenir ve hayatının birçok alanında dışlanmanın etkisini hisseder (Dierolf, 2010: 5).

Sosyal dışlanma kavramının genel anlamda reddedilme, yok sayılma ya da bireyin grubun dışında tutulması şeklinde tanımlanması mümkündür. Temeli 1960'lara dayanan sosyal dışlanma kavramı, yoksullar için kullanılırken zamanla bu kavram genişleyerek, madde bağımlıları, asosyal bireyler, sosyal olmayan aileler, problemliler, işsizler, tek ebeveynli aileler, engelliler vb. gruplar için de kullanılmaya başlanmıştır (Büyükcebeci, 2017: 54).

Yapılan çalışmalarda dışlanma kavramının sosyal dışlanma, psikolojik dışlanma ve sosyal reddedilme olarak 3 farklı kavram olarak ele alındığı görülmektedir. Bu kavramlar birbirine her ne kadar çok benzese de aralarında küçük farklar bulunmaktadır (Williams vd., 2005:11). Bu kavramlar arasındaki farkları tam olarak açıklayacak tanımlar yapmak mümkün olmamakla birlikte birbirlerini destekleyen ve körükleyen bir yapıdan söz etmek mümkündür. Özellikle sosyal dışlanma sebepleri incelendiğinde sürekli olarak birbirini destekleyen yapılarla karşılaşmaktadır. Sosyal dışlanmanın en temel özelliğinin bu olduğu söylenebilir (Preventing Social Exclusion, 2001: 10).

Williams vd. (2005), dışlanmaya maruz kalan bireylerin, olumsuz herhangi bir durumla karşılaştıklarında diğer bireylere oranla daha fazla agresif tepki verdiğini belirtmektedir. Buna göre kişiye karşı etkileşimsiz ya da hakaret içerikli yaklaşım olduğunda bu durum daha agresif tepkilere yol açmakta ancak daha anlayışlı yaklaşımlarda ise bu tepkilerin ortadan kalktığı görülmektedir. Aynı zamanda sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalmış gençlerde okuldan kaçma eğilimi ya da okuldan atılma ihtimalleri daha fazla olduğu söylenmektedir (Preventing Social Exclusion, 2001: 10).

Ergenlerin çevresiyle ne kadar ikili ilişki kurarsa, psikolojik açıdan da oldukça sağlıklı bireyler olduğu bilinmektedir (Gür, 2019; 17). Aynı zamanda ergen bireyin, hem okul ortamında hem aile ortamında hem de sosyal yaşamında çevresiyle iletişim halinde olması bir ihtiyaçtır. İhtiyacı karşılanamayan bireyin de hayatında bazı olumsuzlukların oluşması oldukça muhtemeldir. Ancak sosyal dışlanmanın tüm bireylerin başına gelebilecek olduğu yalnızca bazı insanların daha fazla risk altında olduğu unutulmamalıdır. Risk altında olan bireyler, tek ebeveynli aileler, düşük sosyoekonomik düzeyde olan aileler, zihinsel yetersizliği bulunan bireyler vb. şeklinde tanımlanmaktadır (Preventing Social Exclusion, 2001: 11).

2.2.1. Sosyal Dışlanma İle İlgili Kuramlar

2.2.1.1. Sosyal Acı Kuramı

Literatür tarandığında sosyal dışlanma ile ilgili bazı teorilerin ortaya koyulduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak aşağıdaki kuramlardan bahsetmek mümkündür. Sosyal acı kuramı olarak adlandırılan kuramda “sosyal acı” terimi bireyin dışlanma sonucunda hissettiği duygu durumu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre birey dışlandığı süreçte iç dünyasında “acı” hissetmekte ve bunun koşullu sonucunda ise durumdan kaçınma davranışı göstermektedir. Dışlanma sonucunda bireyin hissettiği acı durumuna çekingenlik, kıskançlık ve suçluluk gibi duygular da eşlik edebilmektedir (Macdonald ve Leary, 2005: 214).

2.2.1.2. Sosyal İzleme Sistemi ve Sosyometre Kuramı

Alanyazında yerini alan kuramlardan bir diğeri de sosyal izleme sistemi ve sosyometre kuramıdır. Bu kurama göre birey sürekli olarak benlik düzeyini topluma göre revize ederek kabul görmeyi sağlamaya çalışmaktadır. Burada bahsedilen benlik durumu her zaman olumlu benliği karşılamaz. Birey yalnızca toplumda kabul gören benliğe ulaşmak için çabalamaktadır. Bu çabanın sonucunda ya toplum tarafından kabul edilecek ya da kabul görecektir düzeye erişene kadar çabalamaya devam edecektir (Leary, 2000’den akt., Kaya, 2012: 13).

Bir diğerkuram ise bilişsel yıkım ve benlik düzenlemesinin bozulması modelidir. Bu modele göre birey toplum tarafından dışlandığında bilişsel süreçlerinde aksamalar meydana gelmekte ve buna bağlı olarak mantıklı karar vermekte zorlanarak yanlış karar verme gibi sonuçlarla karşılaşmaktadırlar. Araştırmacıların kuramla ilgili uyguladıkları test üzerinde dışlanmış bireylerin test sorularına daha çok yanlış cevap verdiği dolayısıyla testten daha düşük puan aldıkları ortaya çıkmıştır (Lustenberger ve Jagacinski, 2010’dan akt., Kaya 2012: 14). Aynı kuramla ilgili yapılan diğerbir araştırmada, araştırmacılar kilo ile dışlanma arasındaki ilişkiye bağlı olarak benlik düzenlemelerinde meydana gelen bozuklukları araştırmıştır. Buna göre dışlanmış olan kilolu olan bireyler arasında alkol ve madde kullanımı oranının, aşırı yemek yeme davranışının daha fazla olduğunu ve aynı zamanda yine aynı bireylerin lükse ve pahalı ürünlere daha düşkün olduklarını gözlemlemişlerdir (DeWall, Baumeister, Vohs, 2009: 14).Tüm bu araştırmalardan yola çıkılarak bireyin ait olma ihtiyacının karşılanmaması durumunda birey üzerinde ciddi yıkıcı etkisinin olduğu söylenebilir. Burada dışlanmanın 3 boyutundan söz etmek mümkündür. Bunlar psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmedir.

Psikolojik dışlanma, bireyin reddedilmesinden ziyade göz ardı edilmesi ile ilgilidir (Williams vd., 2005: 11). Bireyin Psikolojik olarak dışlanmasının gerekçeleri arasında kişiliğinin bir öneminin olmadığı ve bunun birey için oldukça olumsuz bir durum olduğu belirtilmektedir (Williams ve Nida, 2011: 72). Reddedilme durumu bireyin herhangi bir ilişkide ya da toplulukta istenmemesidir. Bu durum kimi zaman sözlü olarak ifade edilirken kimi zaman da fiziksel bir eylem olabilir (Williams vd., 2005: 3). Sosyal dışlanma, belirli bir sosyal ortama dahil olmama anlamına gelir (Williams vd., 2005: 2) ve yaşanan bu dışlanmanın yarattığı bazı tepkiler vardır.

Sosyal dışlanma sonucunda bireyde gerçekleşmesi beklenen bazı tepkiler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri refleksif tepkilerdir. Refleksif tepkiler herhangi bir değişkene bağlı olmaksızın dışlanmış her bireyde ortaya çıkmaktadır. Bu tepkilere örnek olarak stres, üzüntü hali öfke patlamaları ve psikolojik acı sayılabilir (Williams vd. 2005: 22). Dışlanma sonucu oluşan refleksif tepkileri takiben ait olma ihtiyacı, benlik değeri gibi kavramların tehdit altında olduğu yukarıda belirtilmiştir.

Birey bu durum sonrasında bağlanma stili, bireysel ait olma ihtiyacı ve stres yönetimi gibi değişkenlere bağlı olarak çeşitli düzenleyicilere başvurmaktadır. Bunlar sorumluluğu reddetme ya da kabullenme, kendini ya da çevresindekileri suçlama olarak sayılabilir. Refleksif tepkiler dışında dışlanmaya maruz kalan bireyin verdiği tepkilerden diğerleri ise kısa süreli tepkilerde tehdit altındaki ihtiyaçlarını karşılamaya çabalama ve uzun süreli tepkilerde düşük benlik değeri, intihar düşünceleri olarak sıralanabilir (Soylu, 2010: 9).

2.2.2. Ergenlerde Sosyal Dışlanma ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurtiçinde ve yurtdışında ergenler üzerinde yapılmış olan sosyal dışlanmayla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Büyükcebeci (2017) araştırmasında ergenlerde sosyal dışlanma yalnızlık ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiş ve Muğla İli'nde eğitim gören 601 öğrenciyle çalışmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin dışlanma ve yalnızlık durumunun öznel iyi oluş düzeylerine etki ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Yetişkin bireylerde sosyal dışlanma ile olumlu ruh hali arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda sosyal dışlanmış bireyin olumsuz ruh hali içinde olduğu ve öfke puanlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Seidel vd., 2013).

Yapılan bir diğer araştırmada yetiştirme yurdundaki 13-18 yaş arasındaki 113 çocuğun sosyal dışlanma riski araştırılmıştır. Araştırmada çocuğların ailelerini görme sıklığındaki tutarsızlık sebebiyle sosyalleşmelerine faydası olmadığı ve kendilerinin “yurtta kalan çocuk” şeklinde tanımlanmaları ve maddi yardım gibi durumlarda kck dıştklerini hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara bağlı olarak yetiştirme yurdunda büyüyüp aile ortamında yetişmeyen çocuğların kendilerini aşağlık hissettikleri ve toplumdandan dışlandıkları vb. şeklinde sonuçlar ortaya çıkmıştır (Kalaycı, 2007).

Öztosun (2018), ergenler üzerinde algılanan sosyal destek ve sosyal dışlanma deneyimlerinin internet bağımlılığına etkisini araştırmış, 767 ğrenci ile çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda ergenlerin dışlanma ve destek deneyimlerinin internet bağımlılığı üzerine etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre ergen bireylerde sosyal dışlanma arttıķa internet bağımlılığı seviyesi de artmaktadır.

Abrams vd. (2011), yaptıkları çalışmada dışlanmanın yaş gruplarına göre farklı durumları tehdit ettiğini belirtmişlerdir. Buna göre 8-9 yaş grubu dışlanmaya maruz kaldığında benlik saygısı düşerken, 13-14 yaş arasındaki bireylerde hayattaki anlam arayışlarının olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır.

Ergenlerin psikolojik sağlıklılarının sosyal dışlanma ve diğer değişkenlere etkisini araştıran Işık (2019), araştırmasının sonucunda ergenlerin psikolojik sağlıklı düzeyleri ile sosyal dışlanma değişkeni arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla ergen bireyin sosyal dışlanma durumu psikolojik sağlılığını etkilemekte ve aynı zamanda psikolojik sağlılığı yüksek olan ergen bireylerin de sosyal dışlanmadan etkilenme düzeylerinin azalmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya (2012), 18- 23 yaş arası kadın ve erkek bireyler üzerinde uyguladığı araştırmada bireylerin sosyal karşılaştırma ile dışlanmaya verdikleri tepkileri araştırmış, buna göre dışlanmanın ait olma, benlik değeri ve kontrol ve anlamlı varoluş gibi temel ihtiyaçlarını tehdit ettiği sonucuna ulaşmıştır.

10-14 yaş arası bireylerin sosyal dışlanma ve saldırganlık davranışı arasındaki ilişki incelenmiş ve buna göre sosyal dışlanan bireylerin, saldırganlık davranışlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (şahin, 2018).

Kandemir (2011),niversite ğrencilerinin dışlanma sonucunda antisosyal davranış gösterme durumunu cinsiyet değişkenine göre incelemiş ve sonucunda erkeklerin kadınlara oranla dışlanma sonucunda daha fazla antisosyal davranış gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Lisans öğrencileri ile yapılan bir araştırmada sosyal dışlanma ve kendini kabul düzeyleri incelenmiş ve bunun sonucunda sosyal dışlanmış bireylerin kendini kabul ve öz düzenleme becerilerinin diğerlerine göre daha zayıf olduğu görülmüştür (Dewall ve Baumeister, 2008).

2.3. Gelecek Beklentileri

Beklenti kavramı, sosyal, siyasi, ekonomik ve bireysel istekleri kapsayan çok yönlü bir olgudur. Ergen bireyin sahip olduğu aile, çevre ve sosyal medya gibi birçok etken geleceğe yönelik beklentileri şekillendirmekte ve değiştirmektedir (Hız, 1994: 97).

Beklenti kavramını açıklayan birçok araştırmacı olsa da yapılan tanımlar aynı daire içerisinde toplanmaktadır. Buna göre beklenti kavramının bireyin geçmiş yaşantılarının izinde gelecekte ne beklediği şeklinde tanımlanabilir (Tatar, 2005: 2). Seginer (2003: 3) ise gelecek beklentilerini bireyin hayatında varolan önemli anlardan oluşan bir yaşam öyküsüne benzetir. Bu öykünün bireyin yaşamını temsil ettiğini söyler ve gidilen bir yol olmaktan çok inşa edilen bir “şey” olarak tanımlar. Seginer (2003: 3)’a göre gelecek beklentileri kavramına farklı araştırmacılar tarafından farklı isimler atfedilmektedir. “gelecek yönelimi”, “gelecek zaman perspektifi” bunlara örnek olarak sayılabilir.

Beklenti, ergen bireyin hem yaşadığı dönemi hem de sonraki dönemlerde yaşayacağı hayatı etkilemektedir. Bununla birlikte bireyin yaşadığı dönem içerisindeki ruh hali, yaşam koşulları gelecekteki beklenti durumlarını da etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak, bireyin yaşadığı deneyimlerin olumlu olma durumu hem varolan görevleri başarmada motivasyonu arttıracığı hem de gelecekte üstlenilecek görevleri başarma konusunda daha fazla performans göstereceği düşünülebilir (Tuncer, 2011: 1267).

Yaşanılan olumlu deneyimlerin gelecekteki beklentileri olumlu etkilediği sonucu ifade edilmiştir buna bağlı olarak beklentileri karşılanmamış, olumsuz deneyimler yaşamış olan bireyin gelecekle ilgili tükenmişlik duygusu yaşayacağı da araştırmalarla ortaya koyulmuştur (Çokluk, 2000’den akt.; Tuncer 2011: 1267). Yapılan diğer araştırmalarda da bireyin gelecek beklentilerine etki eden faktörler, bireyin yaşı, cinsiyeti, sosyoekonomik durumu ve içinde bulunduğu kültür gibi başlıklar altında toplanmıştır (Seigner, 2003: 4). Bununla birlikte gelecek beklentilerini etkileyen bir faktör de bireyin geleceğe iyimser yaklaşması sayılabilir (Taylor & Brown, 1988: 194). Bireyin iyimser tutum içerisinde olması, olabilecek fiziksel hastalıkların bile engelleyicisi olabilecek kadar önemlidir (Taylor vd. 2000’den akt., Oettingen ve Mayer, 2002: 1198).

Bununla birlikte yapılan diğ er bir araştırmada gelecek beklentisi yüksek olan bireyin sosyal hayatta uyum sağlayabilmesi de kolaylaşmaktadır (Catalano, 2004: 101). Gelecek beklentisi kavramı ilk duyumda basit bir kavram gibi g örünse de özünde bireyin gelecekteki seğıimlerini, d üşüncelerini ve daha da önemli ki ml ik ve kişilik oluşumlarını yüksek oranda etkilemektedir (Aktaş, 2016: 30).

Gelecek beklentisinin iki uçlu bir kavram olduğu söylenebilir. Nasıl ki gelecek beklentisi bireyin seğıimlerini, kişiliğini vb. etkiliyorsa aynı şekilde bireyin yaşadığı tecrübeler, aile tutumları vb. kavramların da gelecek beklentisini etkilediği d üşünülebilir.

Aktaş (2016: 30)'a göre gelecek beklentilerini etkileyen faktörler bireyin umutluluk düzeyi, özsaygısı ve anne baba tutumları olmak üzere 3 başlıkta toplanmaktadır. Umut kavramına bakıldığında birey ne kadar umutsuz ise, problem çözebilme, üretebilme, varolan bilgilerini kullanabilme gibi becerilerini yerine getiremeyecek ve bu sebeple gelecekte beklenmesi de bu oranda düşük olacaktır.

Bunun d ışında bireyin kendi özsaygısı ne kadar yüksekse gelecek beklentisinin de bu oranda yüksek olacağı d üşünülmektedir. Aynı zamanda özsaygı düzeyi yüksek olan bireyin ortama, duruma, kişilere uyum sağlama düzeyi de yüksek olacağından, yine gelecek beklentileri düzeyinin yüksek olacağı d üşünülmektedir.

Son olarak aile tutumlarının ise diğ er iki kavram kadar önemli bir yere sahip olduğu d üşünülebilir. Yalnızca gelecek beklentileri değil, kişiliğin de aile tutumlarından oldukça etkilendiği bilinmektedir. Bu sebeple bireyin gelecek beklentileri düzeyi, ailenin bireye olan tutumlarından (otoriter, demokratik vb.) oldukça etkilendiği d üşünülmektedir (Aktaş, 2016:30-36).

Yukarıdaki etmenler d ışında bir başka araştırmada ergen bireyin geleceğe yönelik tutumlarını etkileyen faktörler ekonomik, sosyal, ideolojik, kültürel ve çevre etmeni olarak belirtilmiştir (Alagöz, 2018 ve Hız, 1994).

2.3.1. Ekonomik Etmenler

Ergen bireylerin geleceğe olan tutumları toplumun geleceğini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Ekonomik etmenler d üşünüldüğünde ise ergen bireyler için geleceğe yönelik kaygı durumları çocuk yaştan itibaren var olmaktadır. Toplum ise ergen bireyin gelişmekte olan her türlü gelişmeye, farklılaşmaya ayak uydurmasını beklemektedir (Güleri, 1998: 56). Bunun d ışında ergen bireyin şiddete maruz kalması, ekonomik anlamda fırsatlarının olmaması ve yoğun strese maruz kalması sonucunda geleceğe olan bakış açısı olumsuz etkilenmektedir (Bolland, 2003: 155).

2.3.2. Sosyal Etmenler

Ergen bireyin yaşadığı toplumdaki tüm değerlere ayak uydurarak kendi hayatında içselleştirmesi durumu sosyalleşme olarak adlandırılmaktadır. Bu gerekleri yerine getiremeyen ergen bireyin ise gelecekle ilgili kaygı yaşaması muhtemeldir (Alagöz, 2018: 30).

2.3.3. İdeolojik Etmenler

Bireylerin yaşadığı topluma ait dünya görüşleri ya da kendilerine ait olan dünya görüşleri gelecekle ilgili düşüncelerini etkilemektedir. Ergen birey bu görüşlere göre geleceğini planlayacak ve problemleriyle bu görüşlere göre baş etmeye çalışacaktır (Slone vd., 2016'dan akt., Alagöz, 2018: 31).

2.3.4. Kültürel Etmenler

Ergen bireyin ruhsal durumuna doğrudan etki eden faktörlerden biri de kendine vakit ayırabilmesidir. Ancak eğitim sistemi buna yeterli imkanı tanımadığında bireyin kendine olan kabul düzeyi ve kendini kabul etme durumunu zedelemekte bu da geleceğe olan tutumu olumsuz etkilemektedir (Hız, 1994: 121).

2.3.4. Çevresel Etmenler

Bireyin çevresi olarak tanımlanan faktörler arasında arkadaşlar, akrabalar ve komşular sayılabilir Bu faktörler aile kadar önemli yere sahiptir. Bireyin gelişimine doğrudan etki eden çevre koşulları ne kadar olumlu ise bireyin kendine olan inancı da bir o kadar olumlu olacaktır. Bu faktörlerden herhangi birinde olan olumsuzluk ise aynı ölçüde bireyin hayatına olumsuz etki edecektir.

Bahsedilen bu etkilerin özellikle ahlaki alanda ve cinsel gelişimde önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Ailenin tutumları, bireyin gelecekteki eş seçimini, meslek seçimini ve davranışlarını doğrudan etkilemektedir (Hız, 1994: 121- 122).

2.3.5. Ergenlerde Gelecek Beklentileri İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Gelecek beklentileri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışmaların gelecek beklentilerini ölçer nitelikte olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda ulaşılan araştırmalar aşağıda yer almaktadır.

Aktaş (2016), ergenler üzerinde yaptığı araştırmada psikolojik dayanıklılık ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne baba birlikteliğine göre değişmediği sonucuna ulaşmıştır.

Alagöz (2018), özel mesleki ve teknik anadolu liselerine öğrenim gören öğrencilerin sosyo demografik özellikleri ile gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi incelemiş, araştırmaya katılan katılımcıların sosyal, eğitsel, ve ekonomik alanlardaki gelecek beklentilerinin orta düzeyde olduğu ancak, kişisel ve mesleki gelecek beklentilerinin ortanın üzerinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun dışında katılımcıların sınıf düzeylerine göre gelecek beklentileri incelendiğinde, sınıf düzeyi arttıkça gelecek beklentilerinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan bir başka araştırmada Tokat ilinde yaşayan gençlerin gelecek beklentileri incelenmiş ve araştırma sonucunda evlilik, eğitim, meslek vb. alt boyutlardan en çok eğitim sosyal güvence ve eğitim sahibi olmak istedikleri ortaya çıkmıştır (Deviren, 2016).

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada başarı beklentisi yüksek olan öğrencilerin ileriki yaşamlarında daha fazla iş teklifi aldıkları sonucuna ulaşmıştır. Gerçekçi olmayan hayaller kuran öğrencilerin ise daha az iş teklifi aldıkları tespit edilmiştir (Oettingen ve Mayer, 2002).

Doğukaya Tozanlı (2014), çalışan ve çalışmayan bireylerin yaşam umudu ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve çalışan bireylerin gelecek beklentileri düzeyini bireyin yaşı, mutluluk düzeyi ya da yaşam memnuniyeti gibi faktörlerin gelecek beklentilerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Şen (2015), ergenler üzerinde yaptığı bir çalışmada madde bağımlılığından korunma öz yeterliliğini ve gelecek beklentilerini çift yönlü olarak analiz etmiştir. Analiz sonucunda madde bağımlılığından korunma öz yeterliliğinin gelecek beklentileri üzerinde, gelecek beklentilerinin ise madde bağımlılığından korunma öz yeterliliği üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Üniversite öğrencilerinde cinsiyete ve ait olma düzeylerine göre gelecek beklentilerinin incelendiği araştırmada cinsiyet faktörüne göre gelecek beklentilerinin değişmediği ancak ait olma düzeyi ile gelecek beklentileri arasında anlamlı ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre ait olma düzeyi yüksek olan bireyin geleceğe yönelik tutumunun daha az kaygılı olduğu görülmüştür (Koçyiğit, 2014).

Nurmi (1991), ergenlerin gelecek beklentilerini incelediği araştırmasında, ergen bireyin yaş, cinsiyet ekonomik durum gibi değişkenlerin gelecek beklentileri düzeyini etkilediği ve yaş arttıkça bu beklentilerin de arttığını ortaya koymuştur.

Bulgurcuoğlu (2016), yaptığı araştırmada hükümlü çocukların geleceğe yönelik beklentilerini araştırmış ve bunun sonucunda sigara kullanan ve ekonomik açıdan iyi imkanlara sahip aileleri olan çocukların geleceğe yönelik beklentilerinin de bu düzeyde daha umutlu olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılan bir çalışmada Türkiye'deki Suriyeli göçmen çocuklarının gelecek beklentileri incelenmiş ve buna göre Suriye'den göç eden çocukların geleceğe umutlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır (Erdem, 2017).

15-24 yaş arası gençlerin gelecek beklentilerine yönelik yapılan araştırmada ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi değişimlerin gençlerin gelecek beklentileri üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hız, 1994).

Özsarı ve arkadaşlarının (2018) yapmış olduğu çalışmada spor bilimleri fakültesine hazırlanan öğrencilerin gelecek beklentileri incelenmiş ve buna göre özel yetenek sınavlarına hazırlanan bireylerin gelecek beklentilerinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bayoğlu ve Puruuoğlu (2010)'nun yapmış oldukları araştırmada 13-18 yaş arası muhtaç ergenlerin gelecek beklentilerini incelemiş ve araştırma sonuçlarında ergen bireylerin özellikle ekonomik, eğitim ve iş alanlarında beklenti sahibi olduklarına ulaşmışlardır.

Başkonuş ve Akdal (2011) yapmış oldukları araştırmada ğretmen adaylarının geleceğe yönelik beklentilerini incelemiş ve buna göre ğretmen adaylarının ailesel durumlara yönelik olumlu beklenti içinde oldukları ancak okul bitirme ve ekonomik gelişmelere yönelik olumsuz beklenti içinde olduklarını söylemişlerdir.

2.4. Affetme

Affetme kavramı ile ilgili yoğun araştırmalar yapılmış ancak çalışmaların çoğunluğunun dini boyutta affetme ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda alanyazın tarandığında aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır. Affetme kavramı yıllar boyunca din alanında araştırmalara konu edinilmiş ancak psikoloji alanında yapılan araştırmaların çok sonradan yapıldığı ortaya çıkmıştır (McCullough vd., 2000: 2). Güncel Türkçe sözlükte yapılan tanıma göre affetme kavramı, bağışlama, mazur görme gibi çeşitli kavramlar olarak açıklanmaktadır.

Affetme kavramı uzun yıllar din alanında Tanrı'nın affetmesi olarak incelenmiş olup, kişilerarası affetme kavramı daha sık olarak felsefe alanında ele alınmaktadır (North, 1987: 499). Felsefe alanında ele alınan kişilerarası affetme kavramı diğer bireylerin hatalı davranışlarından dolayı ortaya çıkan benliğin haklı duyguları olan kızgınlık, öfke gibi olumsuz duygularından kendi iradesi ile vazgeçmesi olarak tanımlanmaktadır (North, 1987: 502). Yapılan bu tanıma göre affetme kavramının olumsuz duygulardan olumlu duygulara geçişi ifade ettiği söylenebilir.

Geçiş olarak tanımlanan affetme kavramı bir başka bakış açısına göre, suçlu kişiye karşı beslenen olumsuz duyguların sevgi gibi olumlu duygular ile yer değiştirmesi olarak da tanımlanmaktadır (Gartner, 1988: 313). Daha önce “geçiş” olarak tanımlanan affetme durumunun bu tanıma göre “yer değiştirme” olarak tanımlandığı söylenebilir.

Başka bir araştırmaya göre affetmenin bireye karşı başta hissedilen kızgınlık duygusunun olumlu duygularla yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Holmgren, 2012: 32). Bir başka kaynakta affetme kavramının küslüğün bitirilmesi, kızgınlık duygusunun sona ermesi şeklinde tanımlanmaktadır (McCullough, 2001: 194). Bununla birlikte bireyin yaşadığı haksızlık durumunda karşısındaki bireye düşmanlık vb. olumsuz duygularını terk ederek yerine olumlu tepkiler sergilemesi şeklinde de tanımlanmaktadır (Rye ve Pargament, 2002: 419). Tüm bu araştırmalardan yola çıkarak affetme kavramının yaşanan haksızlık, kötü durum vb. olumsuz duygulardan vazgeçerek yerine olumlu duyguları yerleştirme olarak tanımlanabilir.

Affetme kavramında 3 farklı affetmeden söz edilebilir. Bunlar bireyin kendini affetmesi, başkalarını affetmesi, ve durumu affetmesi olarak sıralanabilir (Enright, 1996: 108). Kendini affetme kavramının, bireyin kendi hatası karşılığında yine kendine karşı hissettiği öfke vb. olumsuz duygularının yerine sevgi, merhamet vb. olumlu duygular yerleştirmesi olarak tanımlanabilir (Enright, 1996: 108). Bireyin kendini affetmesi durumu, kişilerarası affetme ile benzer süreçler izlemektedir (Ceyhan, 2019: 43). Başkalarını affetme kavramı incelendiğinde bireyin kendini affetme sürecinde olduğu gibi bu sefer de bir başkası tarafından başına gelen haksız bir durum karşısında olumsuz duygularını olumlu duygularla yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Yapılan diğer bir araştırmada ise başkalarını affetme durumu güdüsel değişim olarak adlandırılarak, bireyin yaşadığı affetme sürecinde öç alma, problem yaşanan bireyden uzaklaşma isteklerinde azalmalar yaşanan, bunun yerine uzlaşma ve iyi niyet içeren değişimler olarak tanımlanmaktadır (McCullough vd., 1998: 1599).

Affetme kavramının son alt başlığı olan durumu affetme kavramıyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde alanda çok fazla araştırmanın olmadığı görölmüştür (Ceyhan, 2019: 44). Bununla birlikte yapılan bir tanıma göre durumu affetme kavramı, yaşanılan olumsuz durumun bireyin kontrolünde olduğunu savunarak olumsuz duygulardan olumlu duygulara geçiş olarak tanımlanmaktadır (Thompson vd., 2005: 319). Affetme birey için sömürüye açık olma anlamına gelmemektedir. Buna göre affeden birey hayır diyebilir, kendisi için zararlı ya da uygun olmayan bir duruma karşı gelebilir (Grieco, 2016'dan akt., Başkaya, 2018: 19). Affetmenin iki boyutu olduğu ve buna göre bireyin diğer kişilerle yaşadığı bir süreç olabileceği gibi, kendi iç dünyasında da yaşadığı bir süreç olabileceği düşünölmektedir (Asıcı, 2018: 15).

Affetme kavramı genel inanişın aksine yaşanılanı unutmak değil, sorun yaşanan “şey”le ilgili bir uzlaşmanın sağlanması anlamına gelmektedir (Enright vd., 1992'den akt., Asıcı, 2018: 17). Sanılanın aksine unutmama kavramı bireyin kendi başına çözemeyeceği bir problemi bilinçdişına itmesi olarak tanımlanabilir. Affetme kavramı ise bundan çok uzak bir kavramdır (Fincham, Hall ve Beach, 2005: 208).

Affetmenin aşamaları incelendiğinde ilk olarak bireyin kimi neden affetmek istediğini belirlemesi gerekmektedir. Sonrasında bireyin affedilmesi gereken durum karşısında ne hissettiğini ve affetmeye ihtiyaçı olduğunu kendine ifade etmesi beklenir. Affetmeye ihtiyaçı olduğunu kabul eden birey bir sonraki aşamada durumu, kişiyi, ya da olayı affettiğinde ne kazanacağını düşünür ve son olarak kendini affetmeye odaklar. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi, bireyin her şeyi ya da herkesi affetmek zorunda olmadığını bilmektir. Ancak buna karar verdiğinde ruhsal açıdan bir rahatlama yaşaması beklenmektedir (Martin, 2014: 4-5).

Bireyin affetmesini kolaylaştırıcı bazı etmenlerin olduğu bilinmektedir. Bunlar affedecek kişinin affedeceği kişiyle kuracağı empati düzeyi, affedilecek kişinin özür dilemesi, bu kişiyle olan yakınlık düzeyi, yaşanan olumsuz durumun etkilerinin ortadan kalkması, olumsuz durumdaki kasıt etkeni, olayın sonunda yaşanan zararın düzeyi olarak sıralanabilir (Freedman ve Enright, 1996: 989 ve Gauche ve Mullet, 2005: 567). Affetmek ne kadar birey için zorlu bir süreç olsa da bu düzeye ulaşanlar için birçok alanda yarardan söz edilebilir. Buna göre affetmenin bireyde fiziksel, bilişsel, sosyal ve maneviyat alanlarında sağlık açısından olumlu etki ettiği gözlemlenmektedir (Satici, 2016: 62).

Yapılan araştırmalara göre bireylerin affetme durumunda daha az hastalık semptomu gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Toussaint vd., 2001: 256). Bunun yanı sıra zor affeden bireylerin daha yoğun stres yaşadığı bunun sonucunda daha fazla sağlık sorunu yaşadığı ile ilgili araştırmalar da mevcuttur (Witvliet vd., 2001: 121-122). Fiziksel sağlığa olan olumlu etkilerinin yanında affetmenin bilişsel sağlığa da olumlu etkisi olduğu bilinmektedir. Buna göre kolay affeden bireylerin, zor affeden bireylere oranla psikolojik anlamda daha sağlıklı olduğu ancak zor affeden bireylerin depresyon vb. durumları daha sık yaşadığı dşnlmektedir (Toussaint ve Webb, 2005: 355).

Bu bilgiler dışında yapılan bir başka araştırmada affetmenin bireyin uyumluluk ve kararlılık düzeylerini olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte uyumluluk düzeylerinin yüksek olduğu bireylerin de kolay affetme eğiliminde olduğu söylenmektedir (Ashton vd. 1998: 244).

2.4.1. Ergenlerde Affetme Kavramı ile ilgili Yapılan Araştırmalar

Literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların yoğun olarak niversite öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda ulaşılan araştırmalara aşağıda yer verilmiştir.

Tunç (2015), niversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında romantik ilişkilerindeki istismar durumları ile ilişki doyumunu, affetme ve diğer faktörleri araştırmış ve sonucunda durumu affetme alt boyutu ile istismar arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre birey ne kadar istismar edildiye durumu affetme becerisi o kadar azalmaktadır. Yapılan bir diğer araştırmada psikolojik danışman adaylarının empati düzeyleri ile affetme düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve iki faktör arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre bireylerin empati düzeyleri arttıkça affetme düzeyleri de artmaktadır (Gmşağlayan, 2018).

Malakcıoğlu (2018)'nun yaptığı araştırmaya göre suçluluk duygusu yaşayan bireylerin affetme düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte bitirilmemiş işleri olan ve geçmişe takılı kalan bireylerinde kendini affetmekte zorlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Affetme ile evlilik tutumunun araştırıldığı bir çalışmada iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre bireylerin evlilik tutumları ne kadar olumlu ise affetme düzeyleri de bu oranda yüksek olduğu tespit edilmiştir (Arslan (2019)).

Öznel iyi oluş ve affetme durumları arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada bireyin öznel iyi oluşunun affetme düzeyini olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya göre birey ne kadar iyiye, affetme düzeyi de o kadar yüksektir (Yaşar, 2015). Kaya'nın (2015) yaptığı araştırmaya göre bireylerin affetme ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, buna göre mükemmeliyetçilik düzeyleri yüksek olan bireylerin affetme düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir diğer araştırmaya göre çocuk evlerindeki ergenlerin affetme eğilimleri ile aşamalı kas gevşeme tekniği ve duygusal özgürleşme teknikleri arasındaki ilişki incelenmiş, buna göre belirtilen yöntemlerin uygulanması sonucunda bireylerde öç alma yerine affetme eğilimlerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Hoşrik, 2017). Başkaya (2018), lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma düzeyleri ile affetme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve buna göre eleştiriye açık olan bireylerin affetme düzeylerinin de bu oranda daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Rye ve Pargament (2002), kadınlar üzerinde uyguladıkları araştırmalarında, katılımcıların dini inanışlarının affetme düzeyleri üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan bir araştırmada dini yönelim ile affetme arasındaki ilişki incelenmiş ve bunun sonucunda dini bilgilerinin yüksek olduğu bireylerde affetme eğiliminin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda cinsiyet, sosyal çevre ve eğitim durumu gibi değişkenlerin de affetme eğilimini etkilediği ortaya çıkmıştır (Uysal, 2015).

Deneysel yöntem kullanılarak yapılan bir araştırmaya göre üniversite öğrencilerinin grupla psikolojik danışma sürecinin affetmeye olan etkisi araştırılmış ve buna göre grupla psikolojik danışma sürecine katılan bireylerin affetme becerilerinin arttığı gözlemlenmiştir (Bugay ve Demir, 2012).

18 yaşından büyük üniversite öğrencilerinin affetme düzeyleri üzerine yapılan bir araştırmada yaş faktörüne göre affetme düzeyinde anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Buna göre yaşlı büyük olan öğrenciler diğerlerine göre daha affedici olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Toussaint vd., 2001).

Satıcı (2016), yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin iyi oluş, affetme, intikam ve sosyal bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre öğrencilerin affetme becerilerinin öznel iyi oluşlarını yordadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan bir araştırmaya göre bireylerin aldatma eğilimleri ile affetme düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve buna göre affetme düzeyi yüksek olan bireylerin daha çok aldatma eğilimi gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Seyfi: 2017).

Öğrencilerin başarı düzeyleri ile kendini affetme becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada başarılı olan öğrencilerin başarısız olan öğrencilere oranla daha yüksek kendini affetme becerisi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Sayın, 2017).

Besim (2017), araştırmasında öğrencilerin öfke durumları ile affetme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmasına göre affetme becerileri yüksek olan bireylerin öfke durumlarının daha az ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan çalışmada, araştırma modellerinden ilişkisel tarama modelinin kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin derecesinin ölçüldüğü tarama modelidir (Creswell, 2017). Bu araştırma modeli ilişkisel tarama modeline göre ifade edildiğinde sosyal dışlanma, gelecek beklentileri ve affetme becerileri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması olarak tanımlanabilir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul Anadolu ve Avrupa yakasında belirlenen okullar arasından 3 farklı özelliğe sahip (anadolu imam hatip, anadolu lisesi ve mesleki ve teknik lise) liseler oluşturmaktadır. Bu bağlamda örneklem sayısının yüzde 95 güvenilirlik seviyesi, yüzde 5 hata payı ile 363 öğrenci ile çalışılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada araştırmacının oluşturduğu kişisel bilgi formu ile birlikte 3 farklı ölçek kullanılmıştır. Bunlar Sertelin Mercan (2016)'nın Türkçe'ye uyarlamış olduğu Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği, Tuncer (2011)'in Türkçe'ye uyarladığı Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ve Asıcı ve Karaca (2018)'in geliştirdiği Ergenler için Affetme ölçeği olarak belirlenmiştir.

3.4. Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği

2013 yılında Gilman ve diğerleri tarafından geliştirilen ölçek, 2016 yılında Mercan tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek toplamda 5'li likert tipine sahip olmakla birlikte 11 maddeli ve 2 alt boyutludur. İlk alt boyut dışlanma düzeyini belirlerken diğer alt boyut ise görmezden gelinme düzeyini incelemektedir. 1-2-3-4-5-6. maddeler görmezden gelinme alt boyutunu, 7-8-9-10 ve 11. maddeler dışlanma alt boyutunu ele almaktadır. Dışlanma alt boyutuna ait maddeler ters puanlanmaktadır. Asıl ölçekte toplam puan hesaplanmamıştır. Bu bağlamda ölçeğin test tekrar test yöntemi kullanılarak yapılan güvenilirlik çalışmasında dışlanma alt boyutunun .63 ve görmezden gelinme alt boyutunun ise .65 değere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte ölçeğin geçerliliğini belirlemek için KMO (Kaiser- Meyer- Olkin) sonucunda .87 değeri ve bunu tamamlaması için yapılan Barlett Sphericity testi sonucunda $\chi^2=1797$; ($p<.000$) değerine ulaşılması sebebiyle ölçeğin geçerli olduğu söylenebilir.

3.5. Ergenler İçin Gelecek Beklentileri Ölçeği

Ölçek 2008 yılında Mc Whirter ve Mc Whirter tarafından FESA (Future Expectations Scale for Adolescents) olarak geliştirilmiş olup, Tuncer (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin tamamı 25 maddeden oluşmaktadır ve tüm maddeler “yetişkin olduğumda” şeklinde başlamaktadır. Ölçek maddelerine verilebilecek en düşük puan 1 ve en yüksek puan 7 dir. Buna bağlı olarak ölçeğin 7’li likert tipine sahip olduğu söylenebilir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en düşük puan 25 ve en yüksek puan 175’tir. Alınan toplam puan arttıkça gelecek beklentilerinin de yüksek olduğu düşünülmektedir.

Ölçek, 11 maddeden oluşan iş ve eğitim alt boyutu, 7 maddeden oluşan evlilik ve aile alt boyutu, 3 maddeden oluşan din ve toplum alt boyutu ve 4 maddeden oluşan sağlık ve yaşam alt boyutu olmak üzere toplamda 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Yapılan güvenirlik analizi sonucu cronbach alpha değeri .92 olarak ölçüldüğü için ölçeğin güvenilir olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda madde faktör yükleri .53 ve .89 arasında değişmektedir. Aynı zamanda KMO (Kaiser- Meyer- Olkin) sonucunda .93 değeri ve bunu tamamlaması için yapılan Barlett Sphericity testi sonucunda $\chi^2=3571.466$ ($p=.000$) değerine ulaşılması sebebiyle ölçeğin geçerli olduğu söylenebilir.

3.6. Ergenler İçin Affetme Ölçeği

Asıcı ve Karaca (2018)’nın geliştirdiği ölçek 21 maddeden oluşmakta ve 5’li likert tipine sahiptir. Affetmenin bileşenleri, öfkeyi sürdürme, intikam alma ve empati kurma olmak üzere toplamda 4 alt boyutu bulunmaktadır. Öfkeyi sürdürme ve intikam alma alt boyutları ters puanlanmaktadır. Alt boyutlardan alınan puanlar ne kadar artarsa (ters puanlama dikkate alınarak) bireyin affetme durumunun da o kadar arttığı düşünülmektedir.

Ölçeğin güvenirlik kat sayısı, ölçeğin alt boyutlarından hesaplanarak .70 ve .90 arası bulunmuştur. Bu sebeple ölçeğin güvenilir olduğu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte KMO (Kaiser- Meyer- Olkin sonucunda .93 olarak hesaplanmış ve tamamlayıcı analiz sonucunda (Barlett Küresellik Testi) $\chi^2=59.72$ ($p<.001$) değerine ulaşılarak ölçeğin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

4.1. Frekans Analizi

Tablo 4.1. Cinsiyet Dağılımına Yönelik Frekans Analizi Sonuçları

CİNSİYET	f	%
KADIN	276	76
ERKEK	87	24
TOPLAM	363	100

Tablo 4.1’deki frekans analizi tablosuna göre araştırmaya katılan 363 katılımcıdan 276’sı kadın (%76), 87’si erkektir (%24).

Tablo 4.2. Eğitim Dağılımına Yönelik Frekans Analizi Sonuçları

EĞİTİM	f	%
ANADOLU LİSESİ	103	28,4
ANADOLU İMAMHATİP LİSESİ	172	47,4
MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ	47	12,9
DİĞER	41	11,3
TOPLAM	363	100

Tablo 4.2’deki frekans analizi tablosuna göre araştırmaya katılan 363 katılımcıdan 103 kişi anadolu lisesinde (%28,4), 172 kişi anadolu imamhatip lisesinde (%47,4), 47 kişi mesleki ve teknik anadolu lisesinde (12,9) ve 41 kişi de diğer kategorilerde (%11,3) eğitim görmektedir.

Tablo 4.3. Sınıf Dağılımına Yönelik Frekans Analizi Sonuçları

SINIF	f	%
1. SINIF	50	13,8
2. SINIF	122	33,6
3. SINIF	63	17,4
4. SINIF	128	35,3
TOPLAM	363	100

Tablo 4.3'teki frekans analizi tablosuna göre araştırmaya katılan 363 katılımcıdan 50 kişi 1. sınıfta (%13,8), 122 kişi 2. sınıfta (%33,6), 63 kişi 3. sınıfta (%17,4) ve 128 kişi de 4. sınıfta (%35,3) eğitim görmektedir.

4.2. Birinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin, gelecek beklentilerinin ve affetme düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre değişip değişmediğinin incelenmesidir. Bu alt amaçla ilişkili gerekli bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.4: Sosyal Dışlanma Alt Boyutları ile Cinsiyet Faktörü Arasındaki Bağımsız t-Testi Analizi

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	\bar{x}	ss	t testi		
					t	sd	p
DIŞLANMA	KADIN	276	17.07	6.29	.423	361	.672
	ERKEK	87	16.74	6.41			
GÖRMEZDEN GELİNME	KADIN	276	8.43	4.20	1.374	361	.170
	ERKEK	87	7.74	3.49			

Tablo 4.4'de göre lise öğrencilerinin sosyal dışlanma alt boyutlarının cinsiyet faktörüne göre anlamlı farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Buna göre dışlanma alt boyutunun ($t_{361} = .423$; $p > .05$) ve görmezden gelinme alt boyutunun ($t_{361} = 1.374$; $p > .05$) cinsiyet faktörüne göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.5: Gelecek Beklentileri ile Cinsiyet Faktörü Arasındaki Bağımsız t- Testi Analizi

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	\bar{x}	ss	t testi		
					t	sd	p
GELECEK BEKLENTİLERİ TOPLAM	KADIN	276	131,203	24,18	-1,380	361	.168
	ERKEK	87	135,391	26,21			

Tablo 4.5'e göre gelecek beklentileri toplam puanının cinsiyet faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Yapılan analize göre gelecek beklentileri cinsiyet faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($t_{361} = -1,380$; $p > .05$).

Tablo 4.6: Affetme ile Cinsiyet Faktörü Arasındaki Bağımsız t- Testi Analizi

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	\bar{x}	ss	t testi		
					t	sd	P
AFFETME TOPLAM	KADIN	276	63,54	16,54	-.370	361	.712
	ERKEK	87	64,31	17,84			

Tablo 4.6'ya göre affetme toplam puanlarının ve alt boyutlarının cinsiyet faktörüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Yapılan analize göre affetme toplam puanları ($t_{361} = -.370$; $p > .05$) incelendiğinde cinsiyet faktörüne göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Buna göre affetme toplam puan durumunun cinsiyete göre değişmediği görülmektedir.

4.3. İkinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacı lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin, gelecek beklentilerinin ve affetme düzeylerinin okul türü faktörüne göre değişip değişmediğinin incelenmesidir. Bu alt amaçla ilişkili gerekli bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.7: Sosyal Dışlanma Dışlanma Alt Boyutu ile Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	541,402	3	180,467			Anadolu Lisesi-
Gruplarıçi	13901,6	359	38.723	4,66	.003	Anadolu İmamhatip Lisesi-
Toplam	14443	362				Meslek Lisesi

Tablo 4.7’ye göre lise öğrencilerinin dışlanma alt boyutunun okul türü faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($F(3, 359) = 4,66; p < .05$). Varyansların homojen dağıldığı sonucuna ulaşıldıktan sonra çoklu karşılaştırma testlerinden TUKEY testi kullanılmış ve analiz sonucuna göre Anadolu imamhatip lisesinde eğitim gören öğrencilerin ($\bar{x}=18,14$), anadolu lisesi öğrencilerine ($\bar{x}= 15,80$) ve meslek lisesi öğrencilerine ($\bar{x}= 15,12$) oranla kendilerini daha fazla dışlanmış hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.8: Sosyal Dışlanma Görmezden Gelinme Alt Boyutu ile Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	185,747	3	61,916			Anadolu Lisesi-
Gruplarıçi	5761,33	359	16,048	3,858	0,010	Anadolu İmamhatip Lisesi
Toplam	5947,08	362				

Tablo 4.8’de lise öğrencilerinin sosyal dışlanma düzeylerinin görmezden gelinme alt boyutu okul türü faktörüne göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($F(3,359)=3,858, p < .05$). Varyansların homojen dağıldığı sonucuna ulaşıldıktan sonra çoklu karşılaştırma testlerinden TUKEY testi kullanılmış ve analiz sonucuna göre Anadolu imamhatip lisesinde okuyan öğrencilerin ($\bar{x}= 9,00$) anadolu lisesinde eğitim gören öğrencilere ($\bar{x}=7,39$) göre daha fazla görmezden gelindiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.9: Gelecek Beklentileri Toplam Puanı ile Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	1458,32	3	486.106			
Gruplarıçi	219615	359	611.741	0,795	0,497	-
Toplam	221074	362				

Tablo 4.9’da gelecek beklentileri toplam puanının okul türü değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ancak analiz sonucuna göre ($F(3,359) = ,795, p > .05$) değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık bulunmamaktadır. Bir başka ifade ile gelecek beklentileri durumu okul türü değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.10: Affetme Becerileri Toplam Puanı İle Okul Türü Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	1166,60	3	388,867			
Gruplarıçi	101565	359	282,912	1,375	0,250	-
Toplam	102732	362				

Tablo 4.10’da affetme becerileri toplam puanının okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ancak analiz sonucuna göre ($F(3,359) = 1,375, p > .05$) değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık bulunmamaktadır. Bir başka ifade ile affetme becerileri durumu okul türü değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

4.4. Üçüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacı lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin, gelecek beklentilerinin ve affetme düzeylerinin sınıf düzeyi faktörüne göre değişip değişmediğinin incelenmesidir. Bu alt amaçla ilişkili gerekli bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.11: Sosyal Dışlanma- Dışlanma Alt Boyutu ile Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	958,991	3	239.748			
Gruplarıçi	13484	359	37.665	6,365	.000	1.sınıf-2. Sınıf-3. sınıf 4.sınıf
Toplam	14443	362				

Tablo 4.11’de sosyal dışlanma dışlanma alt boyutunun sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ancak analiz sonucuna göre değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır ($F(3,359) = 6,365$, $p < .05$). Buna göre 4. Sınıfta öğrenim gören öğrencilerin ($\bar{x} = 15.07$), 1. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere ($\bar{x} = 19.33$), 2. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere ($\bar{x} = 18.68$) ve 3. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere ($\bar{x} = 19.62$) göre daha az dışlanmış hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.12: Sosyal Dışlanma Görmezden Gelinme Alt Boyutu ile Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	161.726	4	40.432			
Gruplarıçi	5785,35	358	16.160	2.502	.042	-
Toplam	5947,08	362				

Tablo 4.12’de sosyal dışlanma görmezden gelinme alt boyutu ile sınıf düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklar olduğu görülmüştür ($F(4,358) = 2.502$, $p < .05$). Yapılan TUKEY HSD analiz sonucunda ise sınıflar arası anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu sebeple görmezden gelinme durumunun sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı kabul edilmiştir.

Tablo 4.13: Gelecek Beklentileri Toplam Puanı ile Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	4034,35	4	1008,59			
Gruplarıçi	217039	358	606.255	1,664	.158	-
Toplam	221074	362				

Tablo 4.13'te gelecek beklentileri toplam puanının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ancak analiz sonucuna göre ($F(3,359) = 1,664$, $p > .05$) değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık bulunmamaktadır. Bir başka ifade ile gelecek beklentileri durumu sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.14: Affetme Becerileri Toplam Puanı ile Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılığa Yönelik ANOVA Analizi

VARYANSIN KAYNAĞI	KT	sd	KO	F	P	Anlamlılık
Gruplararası	3839,17	4	959,793			
Gruplarıçi	98892,8	358	276,237	3,475	.008	1.sınıf- 4.sınıf;
Toplam	102732	362				

Tablo 4.14'te affetme becerileri toplam puan ile sınıf düzeyi arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Ancak analiz sonucuna göre ($F(3,359) = 3,475$, $p < .05$) değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Buna göre 1. Sınıfta öğrenim gören öğrencilerin ($\bar{x} = 70.81$) 4. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere ($\bar{x} = 59.27$) göre daha affedici olduğu söylenebilir.

4.5. Dördüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacı lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ile affetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu alt amaçla ilişkili gerekli bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.15: Sosyal Dışlanma Alt Boyutları, Gelecek Beklentileri ve Affetme Düzeyleri Arasındaki Korelasyon Analizi

	Görmezden Gelinme	Dışlanma	Gelecek beklentileri	Affetme
Görmezden Gelinme	1			
Dışlanma	.51**	1		
Gelecek Beklentileri	-.38**	-.37**	1	
Affetme	.10*	.04	.051	1

Tablo 4.15'e göre lise öğrencilerinin sosyal dışlanma düzeylerinin alt boyutları ile affetme düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş olup dışlanma alt boyutu ($r = .04$; $p > .05$) ile affetme toplam puanları arasında bir ilişki bulunmazken, görmezden gelinme alt boyutu ($r = .10$; $p < .05$) ile affetme toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Buna göre lise öğrencilerinin görmezden gelinme durumları arttıkça affetme düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Bir diğer değişken olan gelecek beklentileri ile sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise görmezden gelinme alt boyutu ($r = -.38$; $p < .01$ puanları ve diğer alt boyut olan dışlanma alt boyutu ($r = -.37$; $p < .01$) ile gelecek beklentileri toplam puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre lise öğrencilerinin dışlanma ve görmezden gelinme durumu arttıkça gelecek beklentilerinin azaldığı söylenebilir. Analize ait son sonuç ise gelecek beklentileri ile affetme becerileri arasındaki ilişkidir. Gelecek beklentileri ile affetme becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı söylenebilir ($r = .051$; $p > .01$).

4.6. Beşinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın beşinci alt amacında lisede öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri affetme becerisinin sosyal dışlanmayı yordayıp yordamadığını ortaya koymak için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu alt amaca ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.16: Sosyal Dışlanma Dışlanma Alt Boyutu Düzeylerini, Gelecek Beklentileri ve Affetme Becerilerinin Yordayıp Yordamadığına Dair Regresyon Analizi

Değişken	B	SH	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	28.213	1.99	-	14.124	.000	-	-
Gel. Bek.	-.096	.012	-.375	-7.676	.000	-.372	-.375
Affet.	.023	.018	.061	1.252	.211	.042	.066

R=.377 R²=.142
F (2,360)= 29.827
p=.000

Tablo 4.16’da gelecek beklentileri ile affetme düzeylerinin sosyal dışlanma, dışlanma alt boyutunu yordayıp yordamadığına ilişkin sonuçlar verilmiştir. Buna göre gelecek beklentilerinin sosyal dışlanma, dışlanma alt boyutunu yordadığı tespit edilmiştir (F= 29.827, p<001, R=.377, R²= .14). Standardize edilmiş regresyon kat sayısına göre (β) sosyal dışlanma üzerinde etkisi olan değişken gelecek beklentileridir. Buna göre gelecek beklentilerinin, dışlanma üzerinde %14 oranında anlamlı düzeyde etkisi olduğu söylenebilir.

Regresyon eşitliğine ilişkin eşitlik aşağıda verilmiştir.

$$\text{DIŞLANMA} = 28.213 - .096 \text{ GELECEK BEKLENTİLERİ}$$

Tablo 4.17: Görmezden Gelinme Alt Boyutu Düzeylerini, Gelecek Beklentileri ve Affetme Becerilerinin Yordayıp Yordamadığına Dair Regresyon Analizi

Değişken	B	SH	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	14.758	1.26	-	11.647	0,000	-	-
Gel. Bek.	-.064	.012	.126	2.606	0,010	.106	.126
Affet.	.030	.008	-.388	-8.037	0,000	-.382	-.388

R=.40 R²=.102
F (2,360)= 34.713
p=.000

Tablo 4.17’da gelecek beklentileri ile affetme düzeylerinin sosyal dışlanma, görmezden gelinme alt boyutunu yordayıp yordamadığına ilişkin sonuçlar verilmiştir. Buna göre her iki değişkenin de sosyal dışlanmayı yordadığı tespit edilmiştir (F=34.713, p<.001, R= .40, R²= .10). Standardize edilmiş regresyon kat sayısına göre (β) sosyal dışlanma üzerinde etkisi olan değişkenler önem sırasına göre gelecek beklentileri ve affetme düzeyleridir. Buna göre incelenen diğer iki değişkenin de dışlanma üzerinde %10 oranında anlamlı düzeyde etkisi olduğu söylenebilir.

Regresyon eşitliğine ilişkin eşitlik aşağıda verilmiştir.

$$\text{GÖRMEZDEN GELİNME} = 14.758 - .064 \text{ GELECEK BEKLENTİLERİ} + .030 \text{ AFFETME DÜZEYLERİ}$$

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA

5.1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerileri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın ilk alt amacı sosyal dışlanma, gelecek beklentileri ve affetme becerilerinin cinsiyet değişkeni ile arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Buna göre yapılan analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

5.1.1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

Sosyal dışlanma ile cinsiyet değişkeni arasındaki farklılık incelendiğinde sosyal dışlanma görmezden gelinme ve dışlanma alt boyutunun cinsiyete göre anlamlı farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir araştırmanın sonucunda ise görmezden gelinme alt boyutunun kadın öğrencilerde daha yoğun olduğu ancak dışlanma alt boyutu ile sosyal dışlanma toplam puanının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür (Gür, 2019). Kandemir (2011), yaptığı araştırmada psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin tehdit edilen ihtiyaçlar ve dışlanma tepkileri üzerindeki etkilerini incelemiş ve bunun sonucunda cinsiyete göre sosyal dışlanmanın anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Başka bir araştırmada sosyal dışlanmaya verilen tepkilerin sosyal karşılaştırma süreçleri açısından incelenmesi araştırılmış ve buna göre yine sosyal dışlanmanın cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır (Kaya, 2012).

Toplumda hem kadına hem de erkeklere aile geçindirme, ev işleri, para kazanma, çocuk bakma gibi birçok sorumluluk yüklenmektedir. Dolayısıyla iki birey de kendine vakit ayırabilme, sosyalleşebilme konusunda oldukça güçlük çekmektedir. Bu durumlar göz önüne alındığında bu sonuca ulaşılması olasıdır.

5.1.2. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

Gelecek beklentilerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizde gelecek beklentilerinin cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. İlgili literatür tarandığında araştırma sonucunu destekleyen araştırmaların var olduğu görülmüştür.

Koçyiğit (2014)'in cinsiyete ve ait olma düzeyine göre üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik tutumları konulu tezinde cinsiyet ve gelecek beklentileri arasında anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun dışında farklı bir araştırmada ergenlerin psikolojik dayanılabilirlikleri ile gelecek beklentileri arasındaki ilişki incelenmiş ve yine cinsiyet ve gelecek beklentileri arasında anlamlı bir fark olmadığı belirtilmiştir (Aktaş, 2016).

İnsan hayatında korkular ve beklentiler genellikle ortaktır. İncelenen bu araştırma sorusunda kadın ve erkek olmaktan ziyade insan olmak daha ön planda olabilir. Buna bağlı olarak bireyin geleceğini teminat altına almak için cinsiyetin bir önemi olmayabilir. Dolayısıyla araştırma sonucunda kadın ve erkeklere göre gelecek beklentilerinin anlamlı farklılaşmamasının sebebinin bu olabileceği düşünülebilir.

5.1.3. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin affetme düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın bir diğer alt boyutu olan affetme ve cinsiyet arasındaki ilişki incelenmiş olup, anlamlı bir ilişkiye ulaşılmamıştır. Psikolojik danışman adaylarının cinsiyet değişkenine göre affetme düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada iki değişken arası anlamlı düzeyde farklılığın olmadığı ortaya koyulmuştur (Gümüşçağlayan, 2018). Taysi (2007), evli bireylerde yaptığı çalışmada affetme ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Bir başka araştırmada kendini affetme ile cinsiyet arasındaki ilişki incelenmiş ancak bu araştırmada da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Sayın, 2017).

Toplumumuzda erkeklere evini ve ailesini koruma görevi yüklenmektedir. Kadınlar ise ailesinin her türlü ihtiyacını karşılamak, eve ait geri kalan tüm işleri yerine getirme gibi sorumluluklara sahiptir. Dolayısıyla iki taraf için de ailenin devamı için çok büyük sorumluluklar yüklenmektedir. Böyle bir sorumluluk iki tarafı da radikal kararlar almaktan alıkoyar ve sorumlu olduğu şeyi daha kıymetli kılarak daha affedici davranmasını sağlayabilir. Araştırmanın sonucunda affetme düzeylerinin cinsiyete göre değişmeme sebebi olarak bu gerekçeler sunulabilir.

5.2. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerileri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

5.2.1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın bir diğer sorusu sosyal dışlanma ile okul türü arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Elde edilen verilere göre dışlanma alt boyutu ve görmezden gelinme alt boyutunda anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Buna göre anadolu imamhatip lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, anadolu lisesinde ve meslek lisesinde eğitim gören öğrencilere göre daha fazla dışlanmış hissetmekte olduğu ortaya çıkmıştır. Bir diğer sonuçta ise anadolu imamhatip lisesinde öğrenim gören öğrencilerin anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla görmezden gelinmiş hissettiği sonucuna ulaşılmıştır. Literatür tarandığında sosyal dışlanma ile okul türü arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Ulaşılan bu sonuçların sebepleri düşünüldüğünde anadolu imamhatip lisesinde öğrenim gören bir öğrencinin anadolu lisesinde ya da meslek lisesinde öğrenim gören bir öğrenciye göre mesleğe ve hayata atılmasının daha zor olduğu söylenebilir. Gerek üniversiteye hazırlık gerek alan derslerinin yoğunluğu gerekse eğitim görülen ortam düşünüldüğünde üç lise türünde de verilen dersler ve ortamlar farklılık göstermektedir. Dolayısıyla anadolu lisesinde ya da meslek lisesinde öğrenim gören bir öğrenci hayatına ilk adımlarını anadolu imamhatip lisesinde öğrenim gören bir öğrenciye göre daha kolay atabilmektedir. Yaşanan bu zorluk anadolu imamhatip lisesinde öğrenim gören öğrencinin kendini daha dışlanmış ve görmezden gelinmiş hissetmesine sebep olmuş olabileceği düşünülmektedir.

5.2.2. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Gelecek beklentileri ve okul türü arasındaki ilişkinin incelendiği bu başlıkta anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin gelecek beklentileri okul türü değişkenine göre farklılaşmamaktadır. İlgili alanyazın tarandığında bir araştırmada gelecek beklentileri ve okul türü değişkeni incelenmiş ve bunun sonucunda yalnızca alt boyutlar arası bir fark olduğu görülmüştür. Buna göre evlilik ve aile boyutunda fen lisesinde öğrenim gören öğrencilerin Meslek lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha düşük beklenti içinde oldukları, din ve toplum alt boyutunda ise anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilerin fen lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu ve son olarak sağlık ve yaşam alt boyutunda fen lisesinde öğrenim gören öğrencilerin anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha az beklenti içinde oldukları ortaya çıkmıştır (Makas, 2020).

Literatürde yer alan diğer bir araştırmada gelecek beklentileri ile okul türü arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre imamhatip lisesinde okuyan öğrencilerin anadolu lisesinde okuyan öğrencilere göre ekonomik açıdan daha fazla beklenti içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada yer alan diğer bir alt boyut olan sosyal gelecek beklentisi incelendiğinde ise anadolu lisesinde eğitim gören öğrencilerin fen lisesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla beklenti içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sur, 2021).

Lisede öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentilerinin okul türü değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Öğrencilerin gelecek beklentilerinin okul türünden bağımsız olarak kendine hedefler koyabilmesi ve o hedef doğrultusunda adım atabilmesi gibi faktörlerin, gelecek beklentileri ile okul türü arasında anlamlı bir farklılık olmamasına sebep olduğu söylenebilir.

5.2.3. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin affetme düzeyleri okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın diğer başlığında affetme ile okul türü arasındaki ilişki incelenmiş ve değişkenler arasında anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin affetme becerileri okul türü değişkenine göre farklılaşmamaktadır. Alanyazın tarandığında bahsedilen iki değişkenin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Öğrencilerin eğitim gördükleri okullar ne kadar birbirinden farklı olsa da verilen eğitim hemen hemen birbiriyle aynıdır. Dolayısıyla hayata bakış açısı da bu oranda paralellik göstererek affetme düzeylerine etki etmediği düşünülebilir.

5.3. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerileri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

5.3.1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Sosyal dışlanma alt boyutları ile sınıf düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği bu başlıkta görmezden gelinme alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı farklar bulunmamıştır. Ancak dışlanma alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılığın olduğu ve 1., 2., ve 3. Sınıf öğrencilerinin 4. Sınıf öğrencilerine göre daha dışlanmış hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş (2020), ebeveyne bağlanma stilleri ile sosyal görünüş kaygısı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda sınıf düzeyleri ile sosyal dışlanma arasında bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur. Diğer bir araştırmada sosyal dışlanma ve sınıf düzeyi arasında yine anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Yegül, 2020).

4. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin hayat akışları düşünüldüğünde reşit olmaya yaklaşmış, kendi fikirleri ve düşünceleri oluşmaya başlamış ve sosyal hayatta daha aktif olabilmeleri beklenirken, henüz ekonomik ya da sosyal olarak herhangi bir bağımsızlığı olmayan, halen aile korumasında olan diğer sınıf düzeylerinin daha dışlanmış hissedebileceği muhtemel bir sonuçtur.

5.3.2. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Gelecek beklentileri ile sınıf düzeyi arasındaki farklılığın incelenmesi başlığında iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır. Diğer bir ifadeyle gelecek beklentileri sınıf düzeyine göre farklılaşmamaktadır. Bir başka araştırmada gelecek beklentilerinin sınıf düzeyine göre anlamlı farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre evlilik ve aile alt boyutunda 10. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilere oranla daha çok beklenti içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Makas, 2020). Sosyal Hizmetler bölümünde öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentileri ve sınıf düzeylerine yönelik yapılan araştırmada anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu veriler araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir. Araştırmanın yapıldığı dönem, Covid-19 pandemi sürecini kapsamaktadır. Dolayısıyla her birey iletişim kanalları üzerinden sürekli olarak sağlık, ekonomi gibi gelişmelere maruz kalmıştır. Bu sebeple toplumda gelecek beklentileri açısından kaygı ortamı oluşmuştur. Bu durum öğrencilerin aynı düzeyde etkilenmesine ve gelecekte beklenenin paralel ilerlemesine sebep gösterilebilir.

5.3.3. Liselerde öğrenim gören öğrencilerin affetme becerileri sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Affetme becerileri ile sınıf düzeyi arasındaki farklılık incelendiğinde 1. Sınıfta eğitim gören öğrencilerin, 4. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre daha affedici olduğu görülmüştür. Şentepe (2016), ruh sağlığı belirtilerinin yordayıcı olarak affetme ve dindarlık ilişkisi başlıklı çalışmada affetme ve sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durum araştırma sonucuna antitez olarak sunulabilir.

Lise 1. Sınıfta eğitim gören öğrenciler ile 4. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere oranla olumlu ya da olumsuz daha az yaşam deneyimlerine sahip olduğu düşünülebilir. Bu sebeple bu deneyimlerin yaş ilerledikçe affedicilik üzerinde etkisi olduğu öne sürülebilir.

5.4.Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma, affetme becerileri ile gelecek beklentileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın 4. alt boyutu olan sosyal dışlanma affetme becerileri ile gelecek beklentileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının araştırılmasıdır. Korelasyon analizi sonucuna göre dışlanma alt boyutu ile affetme becerileri arasında anlamlı ilişki bulunmazken, görmezden gelinme ile affetme arasında anlamlı düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Gelecek beklentileri ile sosyal dışlanma arasındaki ilişki incelendiğinde ise negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Buna göre, dışlanma ve görmezden gelinme durumu arttıkça gelecek beklentisi azalmaktadır. Gelecek beklentileri ile affetme becerileri arasındaki korelasyon analizi incelendiğinde ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde bu değişkenleri inceleyen başka bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Korelasyon analizi incelendiğinde ilk sonuç görmezden gelinme arttıkça affetme becerilerinin de artmasıdır. Bu sonuca istinaden öğrencinin zaten görmezden gelinmiş olması sebebiyle kendini toplumda kabul ettirebilme amacıyla daha affedici davranabileceği söylenebilir. Analizin diğer sonucu dışlanma ve görmezden gelinme arttıkça gelecek beklentilerinin azalmasıdır. Toplumdan dışlanmış bir bireyin geleceğe umutla bakmasının daha zor olduğu düşünüldüğünde çıkan sonuç mümkün olabilir.

5.5.Liselerde öğrenim gören öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelecek beklentileri ve affetme becerilerini yordamakta mıdır?

Araştırmanın son alt boyutu olan regresyon analizinin sonucuna göre gelecek beklentileri dışlanmayı yordamaktadır. Affetme düzeyleri ise dışlanma ve görmezden gelinme alt boyutunu yordamaktadır. Diğer bir ifadeyle gelecek beklentileri ve affetme becerilerinin sosyal dışlanma üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna göre bireyin sosyal dışlanma durumunun üzerinde gelecek beklentileri ve affetme düzeylerinin etkisi olduğu görülmektedir. Literatürdeki diğer araştırmalar incelendiğinde bu becerileri inceleyen başka bir araştırmaya rastlanmamıştır.

ÖNERİLER

Araştırmanın Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Araştırma sonuçlarından elde edilen verilere göre, lise öğrencilerinin yaşamış oldukları dışlanma, kaygılı gelecek beklentileri gibi durumların önüne geçilebilmesi için okul rehberlik hizmetleriyle grup terapileri, çeşitli sosyal faaliyetler vb. etkinlikler yapılarak sorunların çözülmesine destek olunabilir. Bu sayede öğrencilerin kafalarında var olan soru işaretleri, yaşadıkları çıkmazlar çözüme kavuşturularak olumlu benlik algıları oluşturulabilir. Böylece kişilik gelişiminin en önemli evresini sağlıklı bir şekilde atlatarak hayata hazırlanmaları daha kolay olabilir.

İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırma Anadolu ve Avrupa yakasında çeşitli liselerde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Ancak yaşanan pandemi süreci sebebiyle yüz yüze uygulama yerine online olarak uygulama yapılabilmektedir. Bu sebeple araştırma yüz yüze uygulanarak tekrarlanabilir. Bu problem dışında farklı sonuçlar elde edebilmek adına örneklem grubu değiştirilerek ya da aynı örneklem grubu fakat farklı okullarda uygulamalar yapılarak araştırma yenilenebilir.

Araştırmanın yürütüldüğü sırada yaşanan diğer bir problem ise literatürdeki yetersizliktir. İncelenen 3 başlık da genellikle yetişkin bireyler üzerinde uygulanmıştır. Bu sebeple ergenler, öğrenciler vb. örneklem grubu üzerinde çalışma yapılması oldukça güçtür.

Aynı zamanda araştırma kaynakları incelendiğinde belli başlı kişilerin araştırmaları dışında başka bir araştırma bulmak oldukça zor olmuştur. Bu sebeple bu başlıklarla ilgili çeşitli araştırmalar yapılarak alana katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Abrams, D., vd. (2011). On-line ostracism children differently from adolescents and adults. *British Journal of Developmental Psychology*, 29: 110-123. <https://doi.org/10.1348/026151010X494089>
- Akın, A., Uysal, R., Akın, Ü. (2016). Ergenler için ostracizm (sosyal dışlanma) ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24, 896- 904.
- Aktaş, E. (2016). *Ergenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile gelecek beklentileri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- (2020). *Ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri ile sosyal görünüş kaygısı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Alagöz, E. (2018). *İstanbul ilinde özel mesleki ve teknik anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin gelecek beklentileri üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Altun, G. (2021). *Geç ergenlik döneminde ebeveyn tutumları ile yaşam doyumu ve öz şefkat arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Apak, H., Acar, M. C. (2018). Sosyal hizmetler önlisans öğrencilerinin bölümlerine yönelik tutumları ile gelecek beklentilerinin incelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(15): 451- 467.
- Arslan, S. (2019). *Öğretmen adaylarında kişiler arası tarz, affetme ve evlilik tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Ashton, M. C., vd. (1998). Kin Altruism, reciprocal altruism and the big five personality factors. *Evolution and Human Behavior* 19: 243-255.
- Asıcı, E. & Karaca, R. (2018). Ergenler için affetme ölçeği (EAÖ): bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies*, 13 (11), 205-228.
- Asıcı, E. (2013). *Öğretmen adaylarının affetme özelliklerinin öz-duyarlılık ve benlik saygısı açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- (2018). *Affetme odaklı grup rehberliğinin ergenlerin saldırganlık ve öznel iyi oluşları üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Balta, D. (2021). *Ergenlik dönemi romantik ilişkilerinde yakınlık*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Başkaya, S. (2018). *Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İzmir.
- Başkonuş, T., Akdal, D., Taşdemir, M. (2011). *Ahi Evran Üniversitesi eğitim fakültesi öğrencilerinin gelecek beklentileri* (PDF belgesi). 12.08.2021 tarihinde www.iconte.org sitesinden erişildi.
- Bayoğlu, A.S., Purutçuoğlu, E. (2010). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algıları. *Kriz Dergisi*, 18: 27-39.
- Besim, G. (2017). *Üniversite öğrencilerinde affetme, bitirilmemiş işler ve öfke*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bolland, J. M. (2003). Hopelessness and risk behavior among adolescents living in high-poverty inner-city neighbourhoods. *Journal Of Adolescence* 26: 145-158.
- Bugay, A., Demir, A. (2012). Affetme artırılabilir mi?: affetmeyi geliştirme grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37): 96-106.
- Bulgurcuoğlu, S. E. (2016). *Hükümlü çocukların gelecek beklentileri üzerinde bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Turgut Özal Üniversitesi, Ankara.
- Büyükcebeci, A. (2017). *Ergenlerde sosyal dışlanma, yalnızlık ve okul öznel iyi olma arasındaki ilişki: empatik eğilimin aracı rolü*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Catalano, R. F., vd. (2004). Positive youth development in the United States: research findings on evaluations of positive youth development programs. *ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 591: 98- 124.
- Ceyhan, H. (2019). *Evli bireylerin bağlanma stilleri ve psikolojik ihtiyaçları ile affetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi* (4. Basım) İstanbul: Edam Yayınları.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4: 83-104.
- Çomuk, P. (2018). *Türkiye’de sosyal dışlanma: ekonometrik yaklaşım*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

- Demirler, H. (2020). Sosyal dışlanma boyutuyla üniversite mezunu genç işsizler üzerine bir araştırma: Bursa örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Deviren, D. (2016). *Kırsal alan koşullarında kırsal gençliğin yaşam memnuniyetleri ve gelecek beklentileri (Tokat ili örneği)*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- DeWall, C. N., Baumeister, R. F., Vohs, K. D. (2008). Satiated with Belongingness? Effects of Acceptance, Rejection, and Task Framing on Self-Regulatory Performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6): 1367-1382.
- Doğan, İ. (2014). Sosyal dışlanma ve işgücü piyasaları: İstanbul'un Fatih ilçesinde bir saha araştırması. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Doğukaya Tozanlı, E. (2014). *Kişinin yaşam umudu ve gelecek beklentisinin sıralı (ordinal) lojistik regresyon ile araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Erdem, C. (2017). *Türkiye'ye göç eden Suriyeli gençlerin gelecek beklentileri: "Malatya örneği"*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Freedman, S. R., Enright, R. D. (1996). Forgiveness as an intervention goal with incest survivors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 64(5): 983- 992).
- Gartner, J. (1988). The capacity to forgive: an object relations perspective. *Journal of Religion and Health* 27 (4): 313-320.
- Gauche, M., Mullet, E. (2005). Do we forgive physical aggression in the same way that we forgive psychological aggression? *Aggressive Behavior* 31: 559- 570.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası* (8. basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökbayrak, Ş. (2005). Avrupa Birliğinin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak "Sosyal İçerme Politikaları", *Çalışma Ortamı Dergisi*, 80: 16-17.
- Güleri, M. (1988). Üniversiteli ve işçi gençliğin gelecek beklentileri ve kötümserlik-iyimserlik düzeyleri. *Kriz Dergisi*, 6: 55-65.
- Gümüşağlayan, G. (2018). *Psikolojik danışman adaylarının affetme düzeyleri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkide empatinin aracılık rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Gür, E. (2019). *Boşanmış ve evli ebeveynlere sahip ergenlerin siber zorbalık sosyal dışlanma ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

- Hız, K. (1994). *15-25 yaş arası gençlerin durumları ve gelecek beklentileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Holmgren, M. R. (2012). *The nature of forgiveness and resentment*. Cambridge University Press, İngiltere.
- Hoşrik, M. E. (2017). *Çocuk evlerindeki ergenlerde gevşeme tekniği ve EFT'nin tanrı imgesi, affetme eğilimi, öfke ve kaygı kontrolü üzerindeki rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Işık, Y. (2019). *Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- İkizoğlu, M., Önal Dölek, B., Gökçearslan Çifci, E. (2007). Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18: 21-36.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M., Kılıç Atıcı, M. (2017). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kalaycı, H. (2007). *Yetiştirme yurtlarındaki çocuklarda sosyal dışlanma riski (Tokat ve Turhal örneği)*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kandemir, K. B. (2011). *Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin tehdit edilen ihtiyaçlar ve dışlanma tepkileri üzerindeki etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, A. G. (2012). *Sosyal dışlanmaya verilen tepkilerin sosyal karşılaştırma süreçleri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, F. (2015). *Üniversite öğrencilerinin affetme ve mükemmelliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki: duygusal zekanın aracı rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 231- 256.
- Koçyiğit, M. (2014). *Cinsiyete ve ait olma düzeylerine göre üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik tutumları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Makas, A. (2020). *Ergenlerde gelecek beklentileri ve okula uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Malakçioğlu, C. (2018). *Bitirilmemiş işler ile öfke, suçluluk, utanç ve affetme arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Martin, W. F. (2014). *Affetmenin 4 adımı*. Fithorn Press.
- Maslow, A. H. (1968). *Toward A Psychology Of Being* (2. basım), New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I., Thoresen, C. E. (2000). The psychology of forgiveness. *Guilford Press*: 1-14.
- McCullough, M. E., vd. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: 2. theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology* 75(6): 1566- 1603).
- McCullough, M. E. (2001). Forgiveness: who does it and how do they do it? *Department of Psychology* 10 (6): 194- 197.
- North, J. (1987). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy* 62: 499- 508.
- Nurmi, J. E. (1991). How do adolescents see their future? A Review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11(1): 1-59).
- Oettingen, G., Mayer, D. (2002). The motivating function of thinking about the future expectations versus fantasies. *Journal of Personality and Social Personality*, 83: 1198- 1212.
- Omay, U. (2010). Tüccar sınıfın protestan hareketi desteklemesinin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımı açısından değerlendirilmesi. *Journal of Social Policy Conferences*, 52, 232- 243.
- Özsarı, A., Görücü, A., Altın, M., Boyalı, E. (2018). Üniversitelerin spor bilimleri fakültesi özel yetenek sınavlarına hazırlanan bireylerin gelecek beklentileri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 3: 10-22.
- Öztosun, A. (2018). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ve sosyal dışlanma deneyimlerinin internet bağımlılığını yordayıcılığı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Rye, M. S., Pargament, K. I. (2002). Forgiveness and romantic relationship in collage: can it help the wounded heart? *Journal of Clinical Psychology* 58(4): 419- 441.
- Saith, R. (2001). Social Exclusion: The Concept and Application to Developing Countries. *QEH Working Paper Series*, 72: 1-17.

- Satıcı, S. A. (2016). *Üniversite öğrencilerinin affetme, intikam, sosyal bağımlılık ve öznel iyi oluşları: farklı yapısal modellerin denenmesi üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Sawyer, S. M., vd. (2018). The Age Of Adolescence. *The Lancet Child and Adolescent Health*, 2: 1-6.<https://www.studocu.com/ca-es/document/universitat-oberta-de-catalunya/psicologia-del-desarrollo-ii/sawyer-s-m-azzopardi-p-s-wickremarathne-d-y-patton-g-c-2018-the-age-of-adolescence-the-lancet-child-adolescent-health-2/7138685> (23.01.2022).
- Sayın, M. (2017). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış, kendini affetme ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiler örüntüsü: bir yol analizi çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Seginer, R. (2003). Adolescent future orientation: an integrated cultural and ecological perspective. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1).
- Selek Şahin, Ü. (2021). Lise öğrencilerinin akademik başarılarına ilişkin bilişsel çarpıtmaları ve gelecek beklentileri arasındaki ilişki. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Seidel, E. M., vd. (2013). The impact of Social exclusion vs. inclusion on subjective and hormonal reactions in females and males. *Psychoneuroendocrinology*, 38(12): 2925-2932.
- Sertelin Mercan, Ç. (2016). Ostracism experience scale for adolescents: Turkish validity and reliability. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2): 175-186.
- Seyfi, S. (2017). *Evli bireylerin aldatma eğilimleri ve affetme düzeylerinin bağlanma stillerine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Social Exclusion Unit. (2001). *Preventing Social Exclusion*. Modernising Government.
- Songül, Ö. (2019). *Bağlanma stillerinin ergenlik dönemi sosyal duygusal öğrenme becerileri üzerinde etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Soylu, B. (2010). *Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Sur, E. (2021). *Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında lise öğrencilerinin çevresel güvenlik algılarının gelecek beklentileri üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Şahin, E. Ş. (2018). *Bilim ve sanat merkezlerine giden ve gitmeyen 10-14 yaş grubu çocuklarda sosyal dışlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şen, A. S. (2015). *Ergenlerin sahip oldukları değerler ile gelecek beklentileri ve madde bağımlılığundan korunma öz-yeterliği arasındaki yordayıcı ilişkiler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Şentepe, (2016). *Ruh sağlığı belirtilerinin yordayıcı olarak affetme ve dindarlık ilişkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Şimşek, H. (2012). Future expectations of high school students in southeastern Turkey: factors behind future expectations. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(1): 90-109.
- Taysi, E. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: ilişki kalitesi ve yüklemelerin rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- TDK. (2011). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <http://www.tdk.gov.tr>
- Thompson, L. Y., vd. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality* 73(2): 314- 360.
- Toussaint, L. L., vd. (2001). Forgiveness and health: age differences in a U.S. probability sample. *Journal of Adult Development* 8(4): 249- 257.
- Toussaint, L., Webb, J. R. (2005). Theoretical And Empirical Connection Between Forgiveness, Mental Health And Well Being. E. L. Worthington Jr (Eds.), *Handbook of Forgiveness*, New York: Routledge, 349- 362.
- Tuncer, M. (2011). Ergen gelecek beklentileri ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/3: 1265- 1275.
- Tunç, E. (2015). *Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde yaşadıkları istismar ile ilişki doyumu, affetme ve kıskançlık düzeylerinin arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Uluçay, T., Özpolat, A. R., İşgör, İ. Y., Taşkesen, O. (2014). Lise öğrencilerinin gelecek beklentileri üzerine bir araştırma. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 9(2): 234-247. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2014.9.2.1C0616>

- Uysal, V. (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dini yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48: 35-56.
- Williams, K. D., Forgas, J. P., Hippel, W. (2005). *The Social Outcast: Ostracism. Social Exclusion, Rejection and Bullying*. New York: Psychology Press.
- Williams, K. D., Nida, S. A. (2011). Ostracism: consequences and coping. *Association for Psychological Science*, 71-75.
- Witvliet, C. V., Ludwig, T. E., Vander Laan, K. L. (2001). Granting forgiveness or harboring grudges: implications for emotion, physiology, and health. *Psychological Science*, 12 (2): 117- 123.
- Yaşar, K. (2015). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile psikolojik sağlık ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Yegül, S. (2020). *Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yılmaz, A. (2020). *Son ergenlik döneminde dissosyatif bulgular ile ruminasyon arasındaki ilişkide duyguları ifade etmenin rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Işık Üniversitesi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Elif Sena GÜLTEKİN

İŞ / STAJ TECRÜBESİ

2019	İBB Engelliler Müdürlüğü Eğitimci (Devam ediyor.)
2018	Emrullah Turanlı İlköğretim Okulu Anasınıfı
2018	Asiye Ahmet Ziya Özel Eğitim Anaokulu
2017	Nurten Yıldırım Sancak Anaokulu (Üniversite Stajı)
2016	Gelincik Anaokulu (Üniversite Stajı)
2012-2013	Akıl Küpü Anaokulu (Lise Stajı)

EĞİTİM BİLGİLERİ

2022	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi- Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Yüksek Lisans)
2017	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi- Okul Öncesi Öğretmenliği (Lisans)
2013	Üsküdar İMKB Kız Meslek Lisesi- Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (Lise)